

Adalékok a szegedi joghallgatók pályaképének vizsgálatához

Ágoston Flóra – Mikes Lili

Szegedi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar

Szeged, 2012

Tartalomjegyzék

Bevezetés /4

1. A pályafejlődés kutatásának elméleti kérdései /5

1.1. Pályaválasztás /5

1.1.1. Pályaválasztási érettség /5

1.1.2. Pályaválasztás „akkor és most” /7

1.1.3. Pályaválasztást befolyásoló tényezők /8

1.2. A pálya-identifikáció, pályaadaptáció /9

1.2.1. Pályaazonosulás /9

1.2.2. Pályaadaptáció /9

1.2.3. Pályaalkalmasság /10

1.3. Pályaalkalmazkodás /11

1.3.1. Pályafejlődés: döntés alapján /11

1.3.2. Pályaszocializáció, szereppartnerség /12

1.3.3. Egyén és pálya megfelelése (beválás) /12

2. A jogi pályák pszichológiai összetevői /14

2.1. A jogi pályák választása /14

2.1.1. Jogi pálya választását ösztönző tényezők /14

2.1.2. A jogi képzés követelményei /15

2.2. Pályaazonosulás és pályaadaptáció a jogi pályákon /16

2.2.1. Pályaalkalmasság /17

2.2.2. A jogászok pályaalkalmazkodása, szereppartnersége /18

2.3. A jogász szakma presztízse /19

2.3.1. Jogi képzés nemzetközi kitekintéssel /20

2.3.2. A hazai jogi karok bemutatása /20

3. A szegedi joghallgatók pályafejlődése /21

3.1. Karunkról /21

3.1.1. Történet /21

3.1.2. A kar megítélése, népszerűsége /21

3.1.3. Jelenlegi arculat, aktualitások /22

3.2. *A joghallgatók pályaképének vizsgálata /22*

3.2.1. Indíték-rendszer /22

3.2.2. A jogi pályák megítélése /26

3.2.3. Szakmai jövőkép /29

Összegzés /36

Táblázatok /37

Melléklet /42

Irodalom /46

Bevezetés

Pszichológiai (pályalélektani) témájú vizsgálatunk elvégzésével, illetve dolgozatunk megírásával elsősorban a hallgatói pályakép fontosabb összetevőinek és mechanizmusainak áttekintésére vállalkozunk. Mivel egyikünk sem pszichológus, mégis rendelkezünk bizonyos pszichológiai ismeretekkel, köszönhetően karunk széleskörű oktatási palettájának. A pszichológiai kurzusokon szerzett ismereteink felhasználásával és ezzel az empirikus felméréssel próbálunk a témakörhöz közelebb kerülni, témavezetőink iránymutatásával.

A mindennapi tapasztalatok egyértelműen igazolják, hogy a jogi tanulmányok megkezdésekor (sokszor még a felsőbb évesek esetében is) a hallgatók jelentős hányadánál meglehetősen hiányosak és mozaikszerűek a jogi szakmákra vonatkozó ismeretek. Ez feltehetően többek között abból is fakad, hogy más szakokkal ellentétben a joghallgatók korábbi tanulmányaik során nem kapnak elegendő információt a szakiránnyal, illetve a pályával kapcsolatban. Éppen ezért lényegesnek véljük a joghallgatók pályafejlődési szakaszának körültekintő vizsgálatát, amelynek alapján sokkal pontosabban és egyben részletesebben is megismerhetők a jogi pályára való felkészülésük körülményei.

Kutatási témánk elmélyítése érdekében egyszerre törekszünk a témakör elméleti hátterének áttekintésére, továbbá a kitűzött vizsgálati feladataink megoldásához megfelelő empirikus eszközök kialakítására, végül a kapott adatok új szempontokat is tartalmazó feldolgozására és elemzésére.

A pályalélektani szakirodalom sokoldalúan vizsgálja a pályák kiválasztásának, a pályára való felkészülésnek, valamint a későbbi szakmai beilleszkedésnek és a pályatevékenységnek a körülményrendszerét. Előzetes tájékozódásunk alapján úgy látjuk, hogy az empirikus pályaválasztási kutatások korábbi lendülete mára kissé megtorpant, főként a felsőoktatási időszakra vonatkozó vizsgálatok száma csökkent e téren. Ezért különösen fontosnak tartjuk a mai joghallgatók pályafejlődési sajátosságainak komplex feltárását, amelynek megvalósításához munkánkkal ugyancsak szeretnénk hozzájárulni.

Véleményünk szerint a joghallgatók pályafejlődésének egyik központi mutatója és egyben „iránytűje” a pályakép, amely döntően az indítékrendszer kiteljesedésében, a jogi pályák megítélésének pontosításában, még inkább a hallgatók saját szakmai távlataira vonatkozó elképzeléseinek konkretizálásában ragadható meg.

A felmérésünk során a motívumok tekintetében megkérdezzük a jogi szakterület választásának részletes indoklását, a döntés időszakát és a képzési hely kiválasztásának szempontjait. Különös hangsúlyt fordítunk a döntést befolyásoló személyes tényezők feltárására. A jogász szakma megítélését illetően szeretnénk megtudni, hogy a hallgatótársaink szerint melyek az igazán „jó jogi szakember” ismérvei, továbbá melyek azok a tényezők, amelyek leginkább segítik a megfelelő elhelyezkedést és a szakmai előremenetelt. Munkánk folyamán az egyéni jövőképre vonatkozóan kitérünk arra is, hogy az egyes évfolyamok hallgatói végzésük után hol kívánnak elhelyezkedni, megítélésük szerint mennyi idő után juthatnak álláshoz, mikor térül meg a tanulmányaikra fordított befektetésük, valamint milyen további feladatok elvégzését vállalják az eredményes szakmai működésük elősegítése érdekében.

1. A pályakép kutatásának elméleti kérdései

A pályalélektan egyik központi témája napjainkban az egész életen át tartó pályafejlődési folyamat vizsgálata, a változó világhoz való alkalmazkodás, az ehhez kapcsolódó külső és belső feltételek feltárása. A szakterület hazai és külföldi képviselői (Crites, Csirszka, Helembai, Herr-Cramer, Ritoók, Rókusfalvy, Savickas, Super, Szilágyi, Völgyesy, Zakar) sokoldalúan vizsgálták eddig a pályaválasztás, a pályára való felkészülés és a pályatevékenység legkülönbözőbb összetevőit és mechanizmusait. Az életpálya-modell gondolatát először Super vetette fel jó félévszázaddal ezelőtt. Azóta sokféle elmélet látott napvilágot a fentiekkel összefüggésben, és egyben jelentős számú, főként empirikus vizsgálatra alapozott megállapítás is bizonyítást nyert.

Alapvető megállapításnak tartjuk Csirszka azon meghatározását, hogy a személyiség életútjának munkával töltött szakasza *a pálya*, s ez nem önállóan létezik, amelyre az egyén „rátalál”, hanem hozzá tartozik, „belőle fakad”. Az életpálya továbbá azoknak a szerepeknek az együttese, amelyeket a személy az élete során betölt.

A másik fontos tétel, miszerint az ember-munka kapcsolatában szinte valamennyi kutató központi kérdésnek tekinti az önmegvalósítás lehetőségét. Megfelelő feltételek esetén elvileg adott, hogy a munkatevékenység és az egyéni önmegvalósulás az életpálya és az egyéni élet alakulását befolyásoló egyéb tényezőket úgyszintén integrálja (Csirszka, 1985).

A fentiek részletesebb bemutatása érdekében ebben a fejezetben kitérünk a pályaválasztás, továbbá a pálya-identifikáció és pályaadaptáció, valamint a pályaalkalmazkodás választott témánk szempontjából lényegesnek tartott fogalmainak és felfogásainak ismertetésére és értelmezésére.

1.1. Pályaválasztás

A pályaválasztással kapcsolatban az első és legfontosabb kérdés a pályaválasztási érettség. Hagyományosan ez a fogalom összekapcsolódik a középiskolai érettségi fogalmával, ezzel alapot adva a két fogalom „összemosására”. Felmerül tehát a kérdés, mikor tekinthető az egyén arra felkészültnek, hogy döntsön életútjának egyik legmeghatározóbb eleméről, a szakmájáról, illetve későbbi hivatásáról?

Természetesen még a mai világban sem hagyhatunk figyelmen kívül bizonyos befolyásoló tényezőket. Ilyen elsősorban a szociális és az anyagi háttér, az egyéni és családi körülmények vagy a társadalmi berendezkedés. Mindezeket figyelembe véve, mégis megállapíthatjuk, hogy napjainkban a pályaválasztás többnyire az egyén képességétől, rátermettségétől, érettségétől és elhivatottságától függ.

1.1.1. Pályaválasztási érettség

Rókusfalvy (1969) a következőképpen határozta meg a pályaválasztási érettség fogalmát: „Pályaválasztási érettségnek nevezzük a tanuló egész személyiségének olyan arányos fejlettségi állapotát, amely egyrészt lehetővé teszi az elhelyezkedési lehetőségeknek és a személyiségnek megfelelő pálya adekvát választását, másrészt

biztosítja a szakmai képzésnek legalább minimális sikerét és felébreszti a tanulóban a szakmai beilleszkedésre irányuló tartós törekvést”.

Super (1957) foglalkozott elsőként részletesen az életpályáról való döntés folyamatával. Véleménye szerint oktatással, neveléssel segíthető elő a felelős döntés, amelyet pályafejlesztési programként vagy életúttervezésként is nevezhetünk. Szerinte a „self-concept”, az én-fogalom erősen befolyásolja a pálya kiválasztását, de a későbbi szakmai elégedettség is függ tőle. Egy személy leginkább olyan pályalehetőségek közül választ, amelyek saját én-fogalmával egybeesnek. Super elméleti rendszerében az érdeklődés és az egyéni teljesítőképesség tudatosulása központi jelentőségű. Ezekkel szoros összefüggésben a szociális környezet értékelő és minősítő hatása döntő fontosságú. Ahhoz tehát, hogy egy fiatalot érettnek tekinthessünk a pályaválasztáshoz, egyrészt szükséges a megfelelő önismeret, másrészt a külvilág bizonyos fokú ismerete. Véleményünk szerint ez utóbbi, amely a leggyakrabban hiányzik, vagyis a megfelelő tájékozottság a pályaválasztók körében. Sokan esnek ugyanis abba a hibába, hogy határozott célok és tervek híján jelentkeznek valamelyik felsőoktatási intézmény alapképző szakjára, netán osztatlan képzésre, ahelyett, hogy – akár munkavégzés mellett – előbb igyekeznének rátalálni a nekik leginkább megfelelő útra. Általában nem várható el egy 18-19 éves embertől, hogy átlássa a munka világát, főleg, hogy az önmagáról alkotott képe is ebben az életszakaszban kezd kikristályosodni.

A pályaválasztáshoz szükséges az egyén öndefiníáló képessége, amelyben az önellfogadás döntő szerepet játszik. Az önellfogadás kezdetben a családi szerepekhez való alkalmazkodást jelenti, majd a szakmai helyzetekben való helytállást. Az öndefiníció elsősorban családi szituációkban és események alkalmával képződik, de végül a szakmai pályafutásban, helyzetekben valósulhat meg.

Az öndefiníció és a pálya kiválasztása lépcsőfokokként összekapcsolódva az alábbi fogalmakkal írható le: felnőtté válás, egy foglalkozási szerep véletlenszerű átvétele, illetve bizonyos személyes tulajdonság tudatosulása, amely segítheti egyes szakmákban a sikeres boldogulást. A személyes tulajdonságok e körét nevezhetjük szakmai kompetenciáknak is.

Amennyiben ezek a kompetenciák a szakmai képzés folyamatában sem tűnnek ki, az egyénnek szükségszerűen fel kell tennie magának a kérdést, hogy vajon megfelelő szakirányt választott-e. Vannak ugyanis szakmák, amelyek olyan különleges kompetenciákat várnak a művelőiktől, amelyek tanulással nem helyettesíthetők, illetve pótolhatók. Főleg egy hosszabb ideje megkezdett szak esetén a váltás komoly megrázkódtatást jelenthet az egyén számára. Sokan választják inkább a képzés befejezését, habár már tudatosult bennük, hogy nem az lesz majd a későbbi hivatásuk.

A pályairányulás stabilitása a hallgatók azon vélekedését fejezi ki, hogy a szakirányuknak megfelelően kívánnak-e elhelyezkedni vagy sem. Ugyanis az egyetemi/szakmai képzés időszakában a fiatalok nagy része többé vagy kevésbé kifejezett identitás válságon esik át, amelynek során döntéseket kell hozniuk jövőendő életútjukról. Az önmegfogalmazás kiemelkedő jelentőségű, mivel az egyén számára elsősorban az a pálya bizonyul vonzónak, amelyet énképéhez hasonlóknak talál. Így azt a pályát részesíti előnyben, amely műveléséhez szükséges képességekkel, készségekkel rendelkezik, illetve tanulmányai során képes azokat elsajátítani.

A tudatosult önmegfogalmazás előkészítheti a pályával kapcsolatos döntéseket. A XXI. század társadalmi változásai nagyfokú alkalmazkodást várnak a társadalom tagjaitól, amelyhez önismeretre és reális elhelyezkedési irányok ismeretére van szükség.

Az öndefiníció mellett a pályaválasztási érettség lényeges dinamikus összetevője az önnevelési igény kezdeti megvalósítása, a tanulási erkölcs (lelkiismeretesség, kitartás stb.), a megfelelő társas alkalmazkodás a különböző közösségekben, a saját életcél kitűzése és az életeszmény kialakítása (Rókusfalvy, 1969).

A felsőoktatási intézménybe bekerülve kezdődik a fiatalok önállósodása és felnőtté válása. Ehhez szükséges a megfelelő felelősségérzet kialakulása. Életük ezen pontjáig ugyanis többnyire olyan képzésben vettek részt, amely egyrészt univerzális, másrészt valószínű, hogy a szűkebb környezetük tagjai (családjuk, barátaik) is hasonló úton jártak vagy járják azt végig. A felsőoktatási intézménybe kerülve azonban szembesülni kell azzal, hogy a korábban megszokottnál kevesebben, netán az addigi környezetükből senki sem érti meg igazán, nem tudja hasznos tanácsokkal őket támogatni. Ekkor lesz különösen fontos a megfelelő önállóság, illetve a beilleszkedési képesség.

Sok elmélet látott már napvilágot, amelyek bizonyos jellemzők alapján sorolják csoportokba az embereket. Ezek közül emelünk most ki egyet, amely hasznos lehet a pályaválasztás folyamatában. Holland pályaválasztási elmélete alapján mindenki hat alapvető személyiségtípus valamelyikébe sorolható. Véleménye szerint e típusok orientációs irányokként funkcionálnak:

1. realiztikus típus (pl.: természettudományi pályák)
2. konvencionális típusba tartozók (pl.: vállalják a beosztott szerepét)
3. művészi beállítottságú (pl.: művészek és más kulturális pályák)
4. vállalkozó irányultságú (pl.: kereskedő, menedzser)
5. szociális irányultságú (pl.: tanár, pszichológus és más segítő foglalkozásúak)
6. kutató típus (pl.: tudományos kutatások és elméletek alkotói)

Minden típus meghatározott szükséglettel rendelkezik, motívumai és céljai vannak, szerepelvárása és én-felfogása is ennek megfelelően alakul ki.

Más elméletek nyomán a pályaválasztás a szükségletek kielégítését szolgálja. E tekintetben a legjelentősebb elméleti kutató Roe. A szükséglet-fejlődés alapja a gyermek családon belül elfoglalt helye, érzelmi helyzete. Az elmélet szerint a szakmai érdeklődés a szülő-gyermek közti interakciók eredményeként alakul ki.

A következő elméletcsoport fő képviselői Thomae és Ries, akik megfogalmazták a pályaválasztás döntési folyamatainak jellemzőit. Riesnél a kiindulópont az egyedi életút és annak sajátosságai, amelyet a társadalmi determinánsok módosítanak. Elméletében a pályaválasztási döntés folyamata azzal veszi kezdetét, hogy a társadalmi normák következtében a belső okokkal összefüggésben az egyén korábbi státuszának feladására kényszerül. Ennek hatására fellépő kényszer eredményezi majd a fiatalban a döntési feszültséget, amely több lépcsőn át vezet el a végső döntésig (Zakar, 1988).

1.1.2. Pályaválasztás „akkor és most”

A pályaválasztás ilyen mértékű egyéni meghatározottsága mindmáig viszonylag új jelenségnek mondható. A második világháborút követően kétféle trend különíthető el. Egyrészt azok köre, akik pályaválasztása már az általános-, illetve középiskolában bekövetkezett. A fiatal erre készült, továbbtanulási tervei ehhez igazodtak, és felnőttkorában is ehhez maradt hűséges, lehetőség szerint ugyanazon a munkahelyen. Az így kiválasztott pályán lehetett feljebb haladni, de a pálya elhagyását, sőt még a gyakori munkahelyváltást is negatív értékelés, gyanakvás kísérte. A hivatalos elvárások

mellett a családi ambíciók is ezt a pályaképet erősítették, melyben benne volt a politikai változásoktól nem sújtott szakmák preferálása (orvos, mérnök és egyéb műszaki pályák). A pályafejlődés másik irányához az ideológiai szempontoktól vezérelt pályaváltások tartoztak, amelyekre főleg a politikai fordulatok éveiben került sor. Az előző korszakban felelős pozíciót betöltők helyére az új korszak számára megbízható személyek kerültek. A károk, amelyeket ezek a döntések okoztak, nehezen felmérhetők. Az egyéni sorsokban számos felszínre nem került foglalkozási neurózis és egyéni krízis kísérte az ilyen megalapozatlan megbízatásokat.

A pályaválasztás újabb modellje a múlt század 90-es éveitől gyökeresen megváltozott. Megjelent a pályaváltás, mint kényszer, amelyre a gazdasági szerkezetváltás miatt került sor, ezzel sajnos jelentősen megnőtt a munkanélküliek száma. A pályaváltás, mint újrakezdés is, a vállalkozás, az eddig őrizgetett tervek és álmok megvalósításának lehetősége. A kibontakozó piacgazdaság lehetőséget adott a vállalkozásoknak, akár országhatárokon átívelően is (Ritoók, 2008). Ami a jelenlegi helyzetet illeti, elmondhatjuk, hogy gyakorlatilag megszűntek a pályaválasztást korlátozó tényezők. Természetesen a minden korban jelenlevő helyrajzi és anyagi nehézségek napjainkban is megfigyelhetők, hol erősebben, hol gyengébben.

1.1.3. Pályaválasztást befolyásoló tényezők

A pályaválasztás, bár jellemzően az egyén döntésén alapul, mégis szinte minden esetben egy vagy több befolyásoló tényező alakítja azt. Ilyen befolyásoló tényezőt jelenthetnek a családtagok, a barátok, a kortársak, a tanárok és az ismerősök, valamint a média is.

Roe döntően a családi hatásra helyezte a hangsúlyt. Abból indult ki, hogy a gyermeki szükségletek kielégítésének módja és mértéke felelős a beállítódások alapjainak kialakulásáért, a képességek megalapozásáért és az érdeklődések változásáért. Úgy vélte, hogy rendkívül szoros az összefüggés a szülői viszonyulás és a gyermek meghatározott irányulása között. Ezért hangsúlyozta, hogy érdemes a szükségletek szerepét más oldalról, mindenekelőtt fejlődésük és átalakulásuk felől megközelíteni. Szerinte a személyiséget érő hatások - főként az érzelmi jellegűek - jelenősen módosíthatják a meglévő szükségletek struktúráját már a szakmai felkészülés időszakában.

Daheim szerint is az első döntés (az iskolai képzés kiválasztása) leginkább a család által determinált. A következő döntés a szakképzés, vagy a szakmai pozíció kiválasztásakor következik be. A szakmai szerep és a pályapozíció megvalósulásával kapcsolatban általános és speciális célokat különít el. Szociális vonatkozásban pedig a szülők, a tanárok, majd egyre inkább a kortársak véleménye a leginkább számottevő.

Csirszka (1966) ugyancsak szakított a kizárólagos családi befolyással, és e helyett az egyes életszakaszokban jellemző befolyásoló tényezőket vizsgálta: koragyermekkorban a család, később az iskola, majd serdülőkortól kezdve a baráti kör és a különböző hatások (olvasmányok, televízió stb.) szerepét hangsúlyozta.

Véleményünk szerint minden egyes befolyásoló tényező jelentős és egyben elkülöníthető szerepet is betölt az egyén pályaválasztása folyamán. Ideálisnak azt tekinthetjük, ha a választás döntően az egyén érdeklődésén és irányultságán alapul, kiegészülve környezetének helyeslésével, támogatásával.

1.2. Pálya-identifikáció, pályaadaptáció

A pálya-identifikációt olyan viszonyfogalomnak tekinthetjük, amely a pálya követelményrendszere és a munkát végző ember domináns személyiségjegyei közötti megfelelés minőségének mutatója, az életpálya és a személyiség fejlődési folyamatának dinamikus tükrözője, amelyben megmutatkozik az egyén pályával kapcsolatos elégedettsége, eredményessége és társadalmi aktivitása, s amely sajátos megközelítésben jelzi az egyén munkájában való önmegvalósítását is (Ritoók, 1986).

1.2.1. Pályaazonosulás

A pálya-identifikáció dinamikus folyamatot jelöl tehát, amelynek egy-egy metszéspontján vizsgálható a pályaidentitás, a pályával való azonosulás tartalma és mértéke. A *pálya-identifikáció* fontos része a pályaszocializációnak, valamint az egyén önmeghatározási folyamatának is. Fontos, hogy a személyiség tulajdonságai és a munka jellegzetességei, illetve változó követelményei között megfelelő legyen a kölcsönhatás, mivel csakis ilyen feltételek mellett valószínűsíthető az életpálya harmonikus alakulása. Döntő jelentőségű még ezen túl a pálya élménytartalmának és az egyén élményigényének megfelelése is (Ritoók, 1986).

Az egyén akkor képes szakmájában kiteljesedni, ha a szakma követelményrendszere megfelel az egyéni elvárásoknak és jellemzőknek. Ezért is fontos a megfelelő önismeret, valamint a választott pálya kívánalmainak felismerése (Helembai, 1989).

„A sikeres pálya-identifikáció szempontjából az általános személyiségfejlesztés legalább olyan lényeges feltétel, mint a speciális pályaválasztási előkészítés. Ennek alapjai elsősorban a családban (pl. szociabilitás, reguláció, energiaháttér, érzelmi harmónia), másodsorban a pályaválasztási döntést megelőző időszak intézményes nevelésében alakultak ki. Ezek a személyiségértékek nem a család iskolázottsága által meghatározottak, hanem a magatartásminta és az érzelmi nevelés tartalma és színvonala által” (Ritoók, 1986).

1.2.2. Pályaadaptáció

Az életpálya első nagy szakaszát a *pályaadaptáció* jelenti, amelynek során az általános képzés eredményeként kialakítható a pályaválasztási érettség. A pályaalakmasság felől közelítve itt a képzésre (továbbtanulásra) való alkalmasság válik jelentőssé. A szakmai szerepsajátítás kontextusában ez a szakmai szerep tisztázottságában és más szerepekkel való összeegyeztetésében ragadható meg.

A pályaadaptáció Csirszka megfogalmazása szerint: „a pályára való tágabb értelemben vett előkészület. A pályaadaptáció korszakai a pályaválasztás előkészületei, maga a pályaválasztás, a szakmai felkészülés és végül a beilleszkedés korszaka.”

A pályafejlődés folyamatának egyetemi szakasza szorosan összekapcsolódik a személyiség önmegvalósítási törekvéseivel, hiszen a 18-25 éves korban a fő fejlődési feladat az önállósulás átélése és az önszabályozás kialakítása, amely egyúttal az önmegvalósítás lehetőségének alapjául szolgálhat. A pályafejlődés így a személyiségfejlődés serkentője is, mivel a munkatevékenységen keresztül lehetőség nyílik az „önkipróbálásra”, amely végül az önmegvalósítás megalapozásához járulhat hozzá.

A pályafejlődés alakulását számtalan külső tényező befolyásolja, abban azonban egyetértés mutatkozik, hogy a pályafejlődést elsősorban az egyén életútjának,

élethelyzeteinek minősége határozza meg. Ezért fontos lenne az adott foglalkozási szerep egyes (lehetőleg minél több) összetevőinek előzetes kipróbálása. A különböző forrásokból eredő tapasztalatok az egyén aktivitásával párosulva fejlesztik személyiségét, segítik, vagy éppen gátolják pályafejlődésének alakulását.

A szakmai képzés végére a pályával való azonosulás folyamatának állapotjelző fogalmai a *pályaérettség* és a *pályaalkalmasság*. Mindkét fogalom alkalmas az egyén, illetve a pálya közti megfelelés jellemzésére.

A pályaaazonosulás az életúttal párhuzamos, azzal összefüggő folyamat. Megvalósulásának feltételeit nem elegendő a választás pillanatában megteremteni, hanem az ember fejlődése során újra és újra létre kell hozni a személyiség- és pályafejlődés adott szintjének megfelelően. Ennek folyamatos megteremtése pályalélektani szempontból éppolyan fontos, mint a pálya és ember legelső, az első választás idején történő egymásra találása (Ritoók, 1986).

Ezzel az állandó törekvéssel érhető csak el a szakmával való azonosulás. Ez megnyilvánulhat a folyamatos önképzésben, az új szakmai kihívások keresésében, esetleg más tevékenység kezdésében is. Az egyén élethelyzete, személyisége folyamatosan alakul, változik, ezt szükséges, hogy egy idő elteltével a szakmai életének változása is kövesse (Helembai, 1989).

Az egyén pályával való azonosulásának mértéke fontos összetevője a társadalom fejlődésével együtt alakuló társadalmi beilleszkedési folyamatnak. E két folyamat állandó kölcsönhatásban áll, egymástól tartósan nem függetlenedhetnek. A pályával való azonosulás ugyanakkor egyben összetevője az egyén önmagával való azonosulási folyamatának is, amely az életút során állandó változást mutat (Szilágyi).

1.2.3. Pályaalkalmasság

A pályaalkalmasság kérdése, általánosságban véve, egy nehezen definiálható fogalom. Nyilvánvaló, hogy ahány pálya, annyi követelmény-rendszer, amelyek vagy illeszkednek az egyén kompetenciáihoz, vagy nem. Továbbá a pályaalkalmasság nem egy statikus fogalom, ahogyan az egyén élethelyzete, viszonyulása és képességei sem. A pályaalkalmasságot vizsgálni tehát mindig csak az adott pillanatban tudjuk, amelyben az egyik oldalon az egyéni tényezők, a másikon pedig a szakma követelményrendszere áll.

Super a „self-concept” fogalmában nagy jelentőséget tulajdonít a szociális szerepek átvételének, ezen belül a központi személlyel való azonosulásnak. Az így kialakuló önkoncepció nagy hatást gyakorol a szakmai preferenciák, sőt az egész szakmai életút alakulására. Ettől függ elsősorban a későbbi megelégedettség, ugyanis az egyén olyan szakmai lehetőséget igyekszik választani, amelyben az elvárt foglalkozási szerep(ek) követelményei egybeesnek a saját önkoncepciójával (Helembai, 1989).

A szakirodalom alapján az alkalmasság alapvető kritériuma a választás realitása, amelyet a személyi adottságok úgyszintén meghatároznak az objektív tényezők mellett. Ritoók így vélekedik a pályaalkalmasságról: „A pályaalkalmasság feltételei elsősorban nem a részképességekben, hanem a személyiség speciális pályaalkalmasságában, a személyiség élményigényének és a pálya élménytartalmának megfelelően található meg, amelyeknek a képességek csak szükséges, de nem elégséges feltételeit jelentik”.

A pályaalkalmasság bár fontos összetevője, de nem egyedüli feltétele az egyén eredményes pályafejlődésének. A pályaalkalmazkodás során a folyamatos integráció eredményeként juthatunk el a beválás szakaszáig.

1.3. Pályaalkalmazkodás

Rókusfalvy az ember-pálya megfelelést értékelő állapotfogalmakat használja a pályához való alkalmazkodási folyamat jellemzésére. A pályaalkalmazkodás folyamatát három szakaszra osztja: az általános képzés, a szakmai képzés, illetve a szakmai tevékenység(ek) sorozata. Az általános képzés és a szakmai képzés között a pályaválasztási érettség fogalmát tartja vízválasztónak, míg a szakmai képzés és a szakmai tevékenység között a pályaérettség fogalmát emeli ki.

A pályafejlődés sikerességét döntően az egyén életútja, azon belül az élethelyzetek egymással összefüggő, sajátos rendszere határozza meg. Különösen fontos a pályaszerep (foglalkozási szerep) mielőbbi elsajátítása, sőt szerencsés esetben annak előzetes kipróbálása is. Az egyén aktivitása fejleszti legteljesebben a személyiséget, vagy éppen gátolja a pályafejlődés menetét.

Kiemelt jelentőségűnek mondható Rókusfalvy munkássága, akinek felfogásában a pályafejlődés ún. „alkalmazkodási és beilleszkedési” folyamat is egyszerre. „Az aktív pályaalkalmazkodás, mint cselekvéssorozat számos bonyolult szabályozott tényezőcsoport, a külső (természeti és társadalmi) környezet és a fejlődő személyiség közötti, valamint a személyiségen belüli kölcsönhatások eredője” (Rókusfalvy, 1969). Az általa kidolgozott pályaválasztási- és pályaérettség fogalmak alapvetően fontosak, mivel segítségükkel megragadhatók azok a személyiségjegyek, amelyek a pályával való azonosulás fejlődési mutatói is egyben.

1.3.1. Pályafejlődés: döntés alapján

A pályafejlődés három fő irányból közelíthető meg: az életkori jellemzőkkel összefüggésben, a döntés alapján és a szerepelsajátítás folyamatában.

A *döntés* alapján megfogalmazott elméletek központjában a problémaérzékelés, valamint ezzel összefüggésben a környezet segítő vagy gátló hatása áll. A személyiség oldaláról a képességek, az érdeklődés, a motiváció és az értékek kerülnek előtérbe, amelyek az információk keresésében és feldolgozásában játszanak fontos szerepet, és így befolyásolják az egyén döntését és cselekvését. Ries szerint a külső társadalmi normák következtében és a belső okokkal összefüggésben az egyén arra kényszerül, hogy addigi státuszát feladja.

Amikor a pályánkról döntünk, az életünk egyik legmeghatározóbb és legjelentősebb pillanata is. Fontos, hogy ez a választás ne egyik napról a másikra alakuljon ki bennünk, hanem folyamatosan és végiggondoltan. A döntésünk helyességét sem szabad azonban magától értetődőnek venni. A választás pillanatában ugyanis az adott szakmáról csak elképzeléseink lehetnek. Ezért lényeges, hogy a képzés folyamán újra és újra feltegyük magunknak a kérdést, hogy 'vajon erre vágytam?', 'ha újra kezdeném, akkor is ezt választanám?'.

Már az egyetemi/főiskolai évek alatt megkezdődik a szakmai szerepelsajátítás, amely a munkával töltött első pár évben teljesedik ki. Egyes szakokon (pl. jogász) ez a folyamat mondhatni rögtön, az első napon megkezdődik. Azon szakmák vonatkozásában, amelyek különös követelményeket támasztanak művelőikkel szemben (pl. a viselkedés, megjelenés, stílus tekintetében), megfigyelhető, hogy már az egyetem is próbálja mintegy „hozzászoktatni” hallgatóit leendő életstílusukhoz.

1.3.2. Pályaszocializáció, szereppartnerség

A szakmai szerep elsajátításának feltárásához döntően a szocializációt szem előtt tartó pályaválasztási elméletek járultak hozzá (Zakar, 1988). A szociológiai indíttatású felfogások legösszetettebb rendszerét Musgrave alkotta meg. Elméletében fontos helyet foglal el az anticipált szocializáció, amelynek során az egyén kipróbálhatja az elővételzett szerepeket. Az így szerzett tapasztalatok pedig befolyásolják a fejlődés következő szakaszait. Az alapvető tapasztalatok közvetítői a szocializáció fő irányítói, így a család, az iskola és a kortárscsoport. Ennek a modellnek a legfőbb érdeme a foglalkozási szerep kialakításának folyamatként történő értelmezése, valamint a szereppartner fogalmának részletes kidolgozása.

A szociális kompetencia fogalmán a személyiség szabályozás olyan fokát értjük, amelynek birtokában az egyén képes különböző szerepeiben saját viselkedését, tevékenységét az elvárt normáknak megfelelően irányítani, és a másokkal való kapcsolatokban ezeknek a normáknak megfelelően részt venni. Zimmer úgy tekinti a szociális kompetenciát, mint az önmegvalósítás és a szociális megfelelés között megvalósult kompromisszumot. Amennyiben nem sikerül ezt az egyensúlyt kialakítani, az egyén egyoldalúan viszonyulhat a szociális normákkal és szerepelvárásokkal szemben.

Mead a szociális szerep és az azonosságtudat összevetését tartja az életút folyamat egyik kulcskérdésének. A szociális szerep kialakítása egyértelműen a szocializációs folyamat eredményének tekinthető. Szerinte a szociális szerepek csak akkor működnek hatékonyan, ha azokat kiegészíti az egyén mentális fejlettségi szintjéhez alkalmazkodó azonosságtudat. Ennek jól megkülönböztethető elemei: a norma és a szerepcselekvés (Szilágyi-Völgyesy, 1979).

Fontos azonban szem előtt tartanunk a szereppartnerség jelentőségét is. A szereppartner tekintetében a pálya tényleges gyakorlása érdekében teljesülnie kell az összeegyeztethetőségnek, amelynek a munkát végző személy és a szereppartnernek elvárásai között kell létrejönnie (Helembai, 1989). A beilleszkedés szakaszában szükséges továbbá az is, hogy a szerep betöltője potenciálisan feleljen meg a szereppartnernek változó szükségleteinek. Itt már az egyén és a pálya valóságos megfeleléséről (azaz a beválásról) van szó, amely feltételezi az önmegvalósítás képességének megfelelő szintjét is.

1.3.3. Egyén és pálya megfelelése (beválás)

Lényeges elkülöníteni egymástól a pályaalakmasság és a beválás fogalmát. Rókusfalvy (1969) ekképpen tesz különbséget: „A pályaalakmasság az egyén és a pálya potenciális megfelelését jelenti, míg a beválás az egyén és a pálya valóságos megfelelését.” Az ember-pálya megfelelés fontossága megkérdőjelezhetetlen, éppen ezért ezt a viszonyt szem előtt kell tartanunk egészen a konkrét pálya kiválasztásától a pályára való felkészülésen át a minél eredményesebb pályatevékenység eléréséig.

A pályatevékenység *beilleszkedési szakasza* során, vagyis a választott munkahelyen az önálló pályavitel eredményeként jelentkező hatások további pozitív vagy negatív irányú módosulást eredményezhetnek a pályával való azonosulásban. Az egyén és a pálya valóságos megfelelése feltételezi az önmegvalósítás érettségének a szintjét is. Az önmegvalósítási érettség pedig a személyiség olyan állapota, amikor az egyén integrálódásának irányítója a szakmai munka. Főként az önálló munkatevékenység eredményességének tapasztalása, a siker átélése, a szereppartnernek

részéről történő elismerés stb. azok, amelyek együttesen járulnak hozzá a pályával való azonosulás kiteljesedéséhez (Helembai, 1989).

A sikerérzet kétségtelenül hozzátartozik az egyén szakmai kiteljesüléséhez, illetve bizonyítja is az egyén eredményes szakmai azonosulását. Sikerélmény az, ha olyan célokat érünk el, amelyeket kellőképpen a magunkénak érzünk, és amelyek így fontossá válnak számunkra.

Szilágyi-Vögyesy (1979) megfogalmazásában a siker, mint élmény, mindig egy viszonylag jól körülhatárolható szakmai teljesítmény eredményeként jelenik meg. Az eredmény maga viszonyítás, amelyet a személyes célok (ambíció) teljesülése határoz meg. A siker egyik lényegi következménye a belső elégedettség. Ez igen fontos eleme a fejlődésnek, hiszen az életút során mindig kellene olyan viszonyítási pontok, amelyek a pillanatnyi állapotot tudatosítják.

A munkához való viszonyulás jellemezhető még a *munkával való elégedettség* fokával is. Elégedettségről akkor beszélhetünk, ha az egyén munkateljesítményének eredményeként képes elérni a kitűzött céljait. Ezek a kitűzött célok mindig szubjektív jellegűek, a külső elvárások teljesítése akkor vezethet elégedettséghez, ha azokkal az egyén azonosulni képes, s később mintegy saját célkitűzésének tekinti azokat.

A pályafejlődés összetevőinek és mechanizmusainak kutatása során a pályalélektan képviselői sokféle elméleti megközelítést dolgoztak ki. Úgy látjuk, hogy az egyén sikeres szakmai tevékenységre való felkészülése akkor igazán megalapozott, ha a saját elképzelések és a szakmai elvárások minél inkább összhangba kerülnek. Ezért a tudatos pályaválasztási előkészítést mielőbb meg kell kezdeni, másik oldalról azt is tudni kell, hogy az egyéni ambíciók kibontakoztatását sohasem szabad szem elől téveszteni. Az is bizonyos továbbá, hogy a szakmai felkészülés szakasza időben mindinkább kitolódik, és a specializáció is egyre inkább differenciálódik. Ha az egyén képes céljait határozottan megfogalmazni és ezeket összhangba hozni saját képességeivel és lehetőségeivel, nagy valószínűséggel választ majd olyan pályát, amelyben szakmailag ki tud teljesedni.

Megítélésünk szerint a pályára való felkészülés egyetemi szinten folyó szakaszában az egyéni és a szakmai előrehaladás és kiteljesedés egyik fontos mutatója a pályaképben összegeződik, amelynek a joghallgatókra vonatkozó főbb jellemzőit kívánjuk munkánk további részében bemutatni.

2. A jogi pályák pszichológiai összetevői

A jogi pályák a klasszikus foglalkozások körébe sorolhatók, mivel az egyik legrégebbi foglalkozási csoportot jelentik. Ezt a nézetet alátámasztja, hogy már a középkorban, az első európai egyetemeken is oktatták a jogot az orvostudomány és a teológia mellett. Bár kijelenthetjük, hogy a jogi hivatásról vallott társadalmi megítélés folyamatosan változik, mégis elmondhatjuk, hogy a szakma jelentősége és elismertsége még ma is vitathatatlan. Az utóbbi ötven évben azonban megsokszorozódott a pályaválasztók körében a jogász szak iránti érdeklődés, amely a képzésben részt vevők számának növekedését eredményezte. A jó jogász szakembernek a szükséges ismeretek elsajátítása és látókörének folyamatos szélesítése mellett lényeges ismérve a megfelelő pszichológiai felkészültség is. Fontos tehát, hogy a hallgatók a jogász szakma személyiségben rejlő feltételeit megértsék és megfeleljenek az ezzel összefüggésben támasztott elvárásoknak. Ezért már a jogi képzés kezdetétől meg kell vizsgálni a pályaválasztás és pályafejlődés egyetemi körülményeit, s a tapasztalatokat folyamatosan hasznosítani a pályával való minél eredményesebb azonosulás elősegítése érdekében.

2.1. A jogi pályák választása

A társadalmi elvárások miatt a jogi pályát választókkal szemben folyamatosan változnak a szakma által támasztott követelmények, ezért a pályaválasztók körében is különbségek lehetnek a jogi hivatás választását ösztönző tényezők rendszerében. Mivel az egyik legnépszerűbb szakról beszélünk, gyakran a motivációs körülmények nem szakma-specifikusak, akár teljesen átlagos befolyásoló tényezők jelenthetik a döntés meghozatalában a segítséget. Az ember-pálya megfelelés az egyik legfontosabb szempont a pályaválasztás szemszögéből, amelynek előfeltétele a speciális személyiségi tulajdonságok megismerése és kategorizálása.

A jogi pályák választásának indítékait vizsgálva elengedhetetlen a pályaválasztást ösztönző tényezők megismerése. Több életpálya-modell és ezzel a gondolattal összefüggésben álló elmélet alakult ki a szakterület képviselőinek körében. Mégis a jogász szakot elsősorban azért érdemes közelebbről megvizsgálni, mert más szakirányoktól eltérően itt a fiatal olyan képzésben fog részt venni, amelyről korábbi tanulmányi ismeretei nincsenek. Ezért ennek a pályának a választásakor az esetek döntő többségében megjelenik valamilyen egyéb motivációs tényező is, amely az egyénben segít kialakítani a szakma iránti rokonszenvet.

2.1.1. Jogi pálya választását ösztönző tényezők

A befolyásoló tényezők szerepe egy - a pályakezdő számára ismeretlen - szakterület vonatkozásában meghatározó. Egységesnek tekinthető az a nézet, hogy a döntés kialakításában befolyásoló tényezőnek számít a család, a barátok és az ismerősök véleménye. Ezt az állásfoglalást a későbbiekben a kitöltött kérdőívek statisztikai eredményei is alátámasztják.

Fontos kiemelni azt az időszakot, hogy a későbbi hallgatóban mikor alakul ki a pályaválasztás gondolata, tehát a szakmailag már releváns személyiségtulajdonságok mikor jelentkeznek először. Ginzberg kiemelt jelentőséget tulajdonított ennek a kérdéskörnek, illetve vizsgálta az életkoronként változó szociális környezet befolyásoló

hatását is (Zakar, 1988). Az elméletet a joghallgatókra konkretizálva megállapítható, hogy vannak olyanok, akik már egészen korán, akár az óvodában, vagy az általános iskolában eldöntötték már, jogászok akarnak lenni, és ennek az elhatározásnak megfelelően folytatják tanulmányaikat. Ők jellemzően a humán tárgyak elsajátítására, főként a történelem és a magyar irodalom megismerésére helyezték a hangsúlyt tanulmányaik alatt. A diákok többsége azonban jellemzően csak a középiskolás évei során döntött jogi továbbtanulási szándékairól.

Befolyásoló tényező lehet még a szociális-, illetve anyagi háttér, az egyéni és családi körülmények és a társadalmi berendezkedésből eredő különböző hatások.

Roe pályaválasztási modelljében kiemeli azt, hogy az érzelmi jellegű személyiséget érő hatásokat és a szükségletek kielégítettségének mértékét a család, főként a szülők magatartása befolyásolja. Így összefüggés alakulhat ki a gyermek szakmai irányultsága és az ehhez kapcsolódó szülői viszonyulás között. A családi minta követése szinte mindig megfigyelhető valamennyi választásnál. Az ugyancsak megfigyelhető, hogy gyakran a szűkebb család körében is több jogász végzettségű tevékenykedik. Itt kiemelnénk még az adott személy önelfogadó képességét, amelynek kialakulásához szintén szorosan kapcsolódik a családi szerepekhez való ragaszkodás.

Mindezen tényezők mellett az anyagi háttér kérdése sem elhanyagolható, hiszen az egyetemi oktatás megkezdésekor egyre gyakrabban kell szembesülnie a családoknak a költségtérítési képzések pénzügyi terheivel. 2012-ben a jogi képzés mindössze 100 államilag támogatott férőhelyet kapott, ez a rendkívül alacsony szám két budapesti egyetem (ELTE, PPKE) között oszlott meg, így a vidéki jogi karokon már csak költségtérítési képzésben vehettek részt a hallgatók. A túljelentkezés az Eötvös Loránd Tudományegyetemen és a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen huszonnégyszeres, illetve huszonkétszeres volt, amely rendkívül magas az előző évekhez viszonyítva. Ezek alapján nyilvánvaló, hogy napjainkban a pálya, illetve az egyetem kiválasztásánál egyre hangsúlyosabb lehet a továbbtanuló szociális és anyagi helyzete.

2.1.2. A jogi képzés követelményei

A megfelelő életút tervezéséhez elengedhetetlen a szociális szerepek átvétele, így a központi személlyel való tudatos és nem tudatos azonosulás. Ez a hatás az önkoncepcióban egyesül és kihat a későbbi szakmai életút alakulására (Super). A self-concept kezdeti szakasza a személyiség kiteljesedése, majd az egyén önmagáról alkotott felfogásának átvitele és beépítése a pályaképbe, végül ez a folyamat az önkoncepció megvalósulásában teljesedik ki. Tehát az életúttervezés fontos időszaka az életpályáról való döntés folyamata, amely oktatással és neveléssel segíthető elő. A jogi pálya esetén mégsem lehet pontosan meghatározni, kiből lesz majd jó szakember, ez csak az egyetemi tanulmányok folytatása alatt, még inkább a végzést követően derül ki.

Ehhez a gondolathoz szorosan kapcsolódik a pályaválasztási érettség fogalma, de ennek a döntési időszaknak a pontos meghatározása a jog tekintetében nehezebb lehet, hiszen Magyarországon jelenleg a középiskolákban nem oktatnak általános jogi ismereteket tartalmazó tantárgyakat. Sokan úgy gondolják, hogy önmagában a humán tárgyak iránti kifejezett érdeklődés elegendő alap a jogi pálya választásához. Ennek a feltevésnek a helytelen volta - szinte minden esetben - az első nagyobb egyetemi megmérettetés alkalmával kiderül. A jogi képzés szigorával ugyanis a későbbi szakmai életre készíti fel hallgatóit, akiknek ha már a képzés során komoly nehézségeik támadnak, érdemes elgondolkodniuk, hogy a későbbiekben vajon tudnak-e majd a szakmában érvényesülni.

A jogi pályát választók körében fontos, hogy rendelkezzenek hatékony önszabályozási képességgel. A magatartás irányításához akaraterő, kitartás, felelősségvállalás stb. szükséges, valamint ismerni kell azokat a tényezőket is, amelyek hatást gyakorolnak a viselkedésre, ezért az oktatás pszichológiai programjának is hangsúlyosan meg kell lennie a jogi képzésben.

A jogi pályát választókkal szemben általános elvárás a megfelelő kognitív képesség az interperszonális kapcsolatok megfelelő alakítása érdekében. Lényeges a kiemelkedő figyelmi képesség, amely elősegítheti az összefüggések és asszociációk felismerését. Azonban a jó információ-feldolgozó képesség önmagában nem elegendő az egyes helyzetek mérlegeléséhez, a döntések során az optimális kiválasztáshoz szükséges a szociális magatartás megfelelő szintje is. A szociális érettség pályalélektani megközelítésben a szakmai végzettségnek megfelelő, a társadalmi normákat figyelembe vevő, a személyiség önmeghatározásán alapuló, tanult társadalmi szerepek felelősséggel való alkalmazása (Szilágyi, 1985).

Az előbbiekből kiderül, hogy a jogi pályák tekintetében alapvető követelmény a szakmai ismeretek elsajátítása és folyamatos fejlesztése, hiszen a jogrendszerünk napról napra változik. Ehhez a követelményhez kapcsolódóan egyéb személyi elvárások is megjelennek mind a szereppartnerek, mind pedig a pályán dolgozók tekintetében. A személyiségszabályozás területén Zimmer elméletéből kiderül, hogy az adott személy az általa választott pálya követelményei és igényei alapján alakítja ki egyéniségét. Így az önmegvalósítás és a szociális megfelelés között egy egyensúly alakul ki. A szociális kompetencia fogalma alapján ez a „személyiségszabályozás olyan foka, amelynek birtokában az egyén képes különböző szerepeiben saját viselkedését, tevékenységét az elvárt normáknak megfelelően irányítani, és másokkal való kapcsolatokban ezeknek a normáknak megfelelően részt venni.”

Összegezve elmondható, hogy a jogi szakma a művelőjével szemben igen magas követelményeket támaszt, amely a szakmai ismeretek birtoklásán túl a szakterülethez való kedvező viszonyulást, továbbá az indítékok és értékek pályakövetelményeknek megfelelő fejlettségi szintjét jelenti. Lényeges a dinamikus pálya-identifikáció érdekében a személyiség megfelelő ön- és tevékenységszabályozási képessége, valamint az információfeldolgozás színvonalának kívánt mértéke (Helembai, 1989). A szereppartnerekkel szemben a megfelelő bánásmód érdekében szükséges még a felelősségteljes kapcsolatteremtő magatartás, valamint a kívánt tolerancia érvényesítése.

2.2. Pályaazonosulás és pályaadaptáció a jogi pályákon

Az ember-munka kapcsolat ideális összhangjának megteremtéséhez elengedhetetlen az egyéni önmegvalósítás kialakulása. Az egyén ilyen irányú fejlődése a szocializáció folyamatában alakul ki, amely része az önmeghatározási folyamatnak is. Ehhez a folyamathoz hozzátartozik, amikor a szakember részt vesz a munkamegosztásban és alkalmazkodik ahhoz a környezethez, amely a munkavégzéséből adódik. De ez az összhang csak abban az esetben lesz pozitív hatású, ha a munkavégző az adott pálya által támasztott követelményeknek, elvárásoknak, normáknak, viselkedési szabályoknak és foglalkozási szerepeknek eleget tesz, illetve a személyiségjegyei és a munkája jellegzetességei között egy ideális kölcsönhatást tud kialakítani. Így kijelenthetjük a választott hivatásban való eredményes elhelyezkedéshez elengedhetetlen a pályával való megfelelő azonosulás és az adaptáció.

A jogi pályák tekintetében már a képzési időszakban megfigyelhető az önmegvalósítás folyamatos változása és alakulása. Egy adott helyzet irányításához szükséges azoknak a befolyásoló tényezőknek a felmérése is, amelyek kedvezően hathatnak és hatást gyakorolhatnak a viselkedéssjegyekre. A pályafejlődési folyamatban elengedhetetlen az önszabályozás kialakulása a személyi és a szakmai tényezők fejlettségének tekintetében egyaránt. A jogászoknak rendelkezniük kell a különböző jelenségek összefüggéseinek felismeréséhez szükséges képességfedezettel. A jogi pályákra vonatkoztatva az önszabályozás három fő aspektusból vizsgálható: az információfeldolgozás fejlettsége, a szociális magatartás minősége, valamint az érzelmi kiegyensúlyozottság foka felől. Az információfeldolgozás minőségét jelentősen befolyásolja az összefüggések felismeréséhez szükséges képességfedezet. Ez különösen lényeges a jogi pályákon, mivel egy probléma sikeres megoldásához nélkülözhetetlen a kiterjedt látókör és a több szempontból való közelítés. A megfelelő empatikus képesség nem csupán az ügyfél irányában fontos, hanem a szakmai feszültségek és konfliktusok elkerülése, illetve kezelése érdekében is. A szociális érettség kérdéskörének vizsgálatakor lényeges elem az egyéni képességek felhasználásának módja. Ez olyan fejlettségi szintet feltételez, amelyet az egyénnel kapcsolatban lévő csoport általánosan és speciális feladatok elvégzésének tekintetében elvár. Az érzelmi hatások is jelentősek, hiszen a lelki tényezők kedvező összhangja ösztönző és energia felhalmozó hatású.

A személyiségben rejlő feltételek vizsgálatakor jelentkezik a munkavégzés vágyának kialakulása, hiszen már a jogász szak elvégzése alatt a hallgatók megismerkedhetnek a szakma által támasztott viselkedési mintákkal az egyes szakterületek tekintetében. Így folyamatosan felkészülhetnek, és egyben eleget tehetnek a jogászok világa által támasztott és követendő viselkedési jegyek elsajátításának. A szakterület kiválasztása akkor lesz lehetséges, ha az érdeklődési kör szűkül és konkretizálódik. Ez az időszak meghatározó a joghallgatók életében, hiszen a későbbiekben a kiválasztott jogterületről kívánnak majd minél több információt megtudni és ezen a területen elhelyezkedni.

Az elméleti ismeretanyag elsajátításán túl lényeges, hogy a jogi szakmát választó egyén alkalmas legyen a pályára. Mivel az alkalmassági vizsgán való megfelelés – néhány szakma (pl. bíró) kivételével – a jogászok számára nem követelmény, ezért szükséges már a képzési idő alatt a minél alaposabb pszichológiai felkészítés.

2.2.1. Pályaalkalmasság

Csirszka (1985) szerint ahhoz, hogy egy személyt az adott pályára alkalmasnak tekinthessünk, elengedhetetlen a választás realitásának kérdéskörét megvizsgálni. Ebben az esetben mind az objektív, mind a szubjektív, tehát a személyi tényezők és adottságok is meghatározóak lehetnek. Alkalmasnak akkor tekinthető valaki, ha képes a speciális szakmai jegyek elsajátítására, továbbá az eredményes és hatékony beilleszkedésre, így kialakulhat benne már az egyetemi évek alatt a szakmai megfelelés érzése.

Számos kutató véleménye szerint több jellemzővel is rendelkeznie kell a pályaválasztónak. Így a rátermettség, az érettség, az elhivatottság, az önelfogadás és az alkalmazkodás egyaránt fontos tulajdonság, amely az alkalmas szakma kiválasztásának döntését elősegíti. Holland által kialakított hat alapvető személyiségi típusból több is jellemző lehet a jogászokra. A *konvencionális* típusba tartozók vállalják a beosztott szerepét, amely egy nagyobb ügyvédi iroda ideális működéséhez elengedhetetlen. A *vállalkozó* irányultságúak vállalják az önállósodás kockázatát és nehézségeit. A *szociális* irányultságúak, akár egy alapítvány munkáját segíthetik jogi ismereteikkel.

Végül a *kutató* típusba tartozók, jogrendszerünk összefüggéseit, más jogrendszerekkel való összehasonlítását próbálják új szemszögből megközelíteni.

A pályaválasztás stabilitásának témakörében már az egyetemi tanulmányok megkezdésekor felmerül az a kérdés, hogy a kiválasztott szakirányuknak megfelelően kívánnak-e elhelyezkedni a későbbiekben. Mivel a jogi karra érkező hallgatók közül kevesen tudják pontosan, hogy milyen követelményeknek kell megfelelniük képzésük során, így az egyetemi évek alatt gyakran elbizonytalanodhatnak korábbi döntésük helyességében. A megfelelő szakmai szerepsajátítás, a pályaegettség, a pályaalalmasság mind olyan elvárás, amely nélkül az identitás válsága könnyen kialakulhat.

A pálya kiválasztása után már a pályával való azonosulás, a kívánt szocializáció kérdéskörét kell megvizsgálni. Bármely foglalkozásnál elengedhetetlen a pályából eredő értékek, viselkedési minták, ismeretek megismerése és átvétele. Tehát összhangot kell teremteni az ember személyiségjegyei és a választott hivatással szemben támasztott követelmények között. A jogi pályákon kiemelkedik a megfelelő információ feldolgozó képesség, hiszen mindig a jogi szempontból kedvezőbb helyzeteket kell felismerni, a tényállásokból csak a lényeges elemeket kiszűrni és kiválasztani. A szociális képesség a társadalmi elvárások és viselkedési minták elsajátításánál jelentkezik. Az egyetemi évek során ki kell alakulnia a hallgatókban az önálló munkavégzésre való törekvés igényének, amely a pályairányultság stabilizálódásának következménye.

A jogi pályák esetében alapvető követelmény a szükséges ismeretek elsajátítása. Ugyanakkor a személyi vonatkozások is megjelennek mind a pálya gyakorlója, mind a szereppartnerei tekintetében. A személyiségszabályozás egyik központi fogalma a (szociális) kompetencia. A szociális kompetencia a személyiségszabályozás olyan fokát jelenti, amelynek birtokában az egyén képes különböző szerepeiben saját viselkedését, tevékenységét az elvárt normáknak megfelelően irányítani, és a másokkal való kapcsolatokban ezeknek a normáknak megfelelően részt venni (Helembai, 1989).

2.2.2. A jogászok pályaalalmazkodása, szereppartnersége

A jogi pályák vonatkozásában kiemelt jelentőségű az interperszonális kapcsolatok minősége, ezért érdemes vizsgálni a *pálya-identifikáció* szakaszait és fontosabb jellemzőit.

Kiindulási pontként megállapíthatjuk, hogy a személyiség egyéni szocializációja során a társadalom hierarchikus rendszerében többféle pozíciót foglal el. Ezekkel a pozíciókkal szemben támasztott társadalmi követelményeket, elvárásokat és normákat, illetve az ezeknek megfelelő tipikus magatartást nevezzük (pálya)szerepnek. A jogi pályák vonatkozásában az egyén által betöltött pozíció(k) más-más ellenpozíciókkal kapcsolódnak össze, megteremtve a szereppartnerséget, amelyből az adott pozícióra vonatkozó szerepelvárások fakadnak.

A pályára való felkészülés során korántsem tekintjük elegendőnek az elméleti ismeretek elsajátítását, ugyanis meg kell ismerni a szereppartnerek viselkedését, elvárásait, továbbá a szerepek tartalmát is.

A pályatevékenység hatékonyságának alapfeltétele a magatartás ellenőrzése és irányítása, amely nélkül a pályakövetelményeknek megfelelő társas viszonyulás megvalósulása aligha képzelhető el. A személyiségfejlődés és a szocializációs folyamat szoros kapcsolatban áll egymással. Ennek lényeges szakasza az akarati és végrehajtási függetlenség kialakulása és fejlődése, amellyel mintegy párhuzamosan a szocializációs folyamat során az egyén a választott csoportra jellemző értékeket, viselkedéseket,

érdekeket, képességeket és ismereteket sajátít el. Ez az elsajátítás csak akkor éri el igazi célját, ha összhangba hozható a személyiség elvárásaival, céljaival, így a csoport céljai saját célként fogalmazódnak meg.

A pályaaazonosulás egy hosszabb folyamat, mindig a pályafejlődés adott szintjének kell megfelelnie. Ennek egyik része a *szeréppartnerségnek való megfelelés* (Helembai, 1989), amely különösen érvényes a jogászokra, hiszen a szeréppartnernek elvárásainak minden jogásznak meg kell felelnie. Itt már a pályán való valóságos megfelelésről beszélhetünk, ennek könnyebb elsajátításához hozzájárul a gyakorlati idő alatt végzett munka, hiszen akkor már gyakorlattal rendelkező jogászokkal kell a frissen végzetteknek a saját tanulmányaik alatt megszerzett tudásuk alapján együtt dolgozniuk.

A pályaaazonosuláshoz kapcsolódik a munkával való elégedettség mértéke is. Ha az egyén által kitűzött célok megvalósulnak, akkor a munkához való viszonyulás pozitív lesz, így a sikerélménynek köszönhetően a kezdő jogász könnyebben illeszkedik be a munka környezetébe is. A jogi hivatásnál a célok elérése a pályasikerességgel is összekapcsolódik, hiszen egy jogi probléma megértése és megoldása a fő feladata ezen a pályán dolgozóknak.

A pályaal alkalmazkodást akkor tekinthetjük sikeresnek, ha a joghallgatók megfelelő motivációs rendszerrel rendelkeznek, amelyet összhangba hoznak az alkalmazkodás anticipált céljaival és feltételeivel, továbbá megfelelő eszközökkel meg is szervezik azokat, valamint az aktuális feladataikat és a távlati céljaikat eredményesen végrehajtják, illetve megvalósítják.

A jogi szakma mintegy központi eleme a szeréppartnernek közötti interakció és annak folyamata. Éppen ezért rendkívül fontos - a széleskörű és pontos szakmai ismeretek mellett - az információ feldolgozásának minősége, amelyhez társul a megfelelő empátiás viszonyulás kívánalma is.

Az emberekkel való foglalkozás további jellemző vonása a másokkal való törődés, amely magában foglalja a felelősségtudatot és az irányítás képességét. A törődés pedig azt jelentse, hogy a foglalkozás betöltője szakmai tudása és felkészültsége alapján segíti a másik embert célja elérésében.

Lényeges még a segítségadás vágya és a határozottság, továbbá a személyiség megfelelő érettsége nyomán a mások iránti érzékenység, amely elősegíti az önirányítást, valamint fejleszti a kreativitást a kapcsolatok alakításában és a problémák megoldásában egyaránt.

Összegzésként elmondható, hogy a pályaal alkalmazkodás akkor sikeres, ha a hallgatók megalapozott motivációs háttérrel rendelkeznek, amelyet összhangba hoznak az alkalmazkodás anticipált céljaival és feltételeivel, majd azokat eredményesen megvalósítják. Ezért az egyetemi képzés fő feladata a szükséges szakismeretek átadásán túl a személyiség fejlesztésének eredményeként a jogász pályával való előzetes azonosulás kialakítása.

2.3. A jogász szakma megítélése, presztízse

A pályák megítélése és presztízse fokozatosan alakul ki, másrészt folyamatosan változik is. A jogi pályák a klasszikus foglalkozások közé tartoznak, ezért érdemes áttekinteni a szakmacsoport társadalmi megítélését nemzetközi és hazai viszonylatban egyaránt.

2.3.1. Jogi képzés nemzetközi kitekintéssel

A XX. századot a piaci kapcsolatok kiszélesedése jellemezte, amelynek következtében jól megfigyelhető a jogi tudományterületen a túlképzés problémája. Ennek a folyamatnak kétoldalú a hatása, amely az oktatók részéről a hallgatók alacsonyabb teljesítményi képességében, a hallgatók szemszögéből pedig az egyetemeken kialakuló tömegképzés nehezmenyezésében jelenik meg. Az ilyen tradicionális szakterület, mint a jogi pálya, még mindig magas presztízzsel rendelkezik. Egyébként Nyugat-Európában és az Egyesült Államokban hamarabb jelentkeztek ezek a jelenségek.

2.3.2. A hazai jogi karok bemutatása

Magyarországon jó két évtizeddel ezelőtt mindössze négy jogi kar működött, melyeknek hallgatói létszáma összesen 700-750 fő volt. Újabb jogi kar alapításához a központi állami egyetemi felügyelet hozzájárulása kellett. Mára a hallgatói létszám 2500-3000 fő közötti, így csak a felvételi eljárás szigorításával lehet korlátozni a jelentkezők számát. 1989-ben ezerkétszázan bíróként, ezerkétszázan ügyészként, ezerhatszázán ügyvédként, ezren jogtanácsosként és kétszázhetvenen közjegyzőként helyezkedtek el. 2010-re bíróként kétezer-nyolcszázan, ügyészként ezerhatszázán, ügyvédként tizenegy ezren tevékenykedtek, a jogtanácsosok száma ismeretlen, a közjegyzők pedig körülbelül ugyanannyian maradtak.

Egy felvételiző diáknak nem elég eldöntenie, hogy milyen irányban folytatja tanulmányát, hanem mérlegelnie kell még, hogy azt melyik egyetemen, melyik városban kívánja folytatni. Az egyetem elnevezése a latin *universitas* szóból származik, amely egyetemességet jelent. Magyarországon a jelenleg hatályos törvényi (2005. évi CXXXIX. törvény 18§) megfogalmazás szerint „Egyetem az a felsőoktatási intézmény, amelyik legalább két képzési területen jogosult mesterképzésre, valamint legalább egy tudományterületen doktori képzésre és doktori fokozat odaítélésére, feltéve, hogy a felsőoktatási intézmény munkaviszony, illetve közalkalmazotti jogviszony keretében foglalkoztatott oktatóinak, kutatóinak legalább egyharmada tudományos fokozattal rendelkezik.” Ennek alapján napjainkban nyolc jogi kar működik hazánkban, a Debreceni Egyetemen, az Eötvös Loránd Tudományegyetemen, a Károli Gáspár Református Egyetemen, a Miskolci Egyetemen, a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen, a Pécsi Tudományegyetemen, a Szegedi Tudományegyetemen és a Széchenyi István Egyetemen.

3. A szegedi joghallgatók pályafejlődése

Dolgozatunk harmadik fejezetében először felvázoljuk karunk történetét, ismertetjük nemzetközi és hazai megítélését, majd bemutatjuk jelenlegi profilját. Ezt követően részletesen ismertetjük és elemezzük vizsgálataink eredményeit.

3.1. Karunkról

„Hagyomány és minőség” szavak fémjelzik leginkább a Szegedi Tudományegyetem Állam - és Jogtudományi Karát.¹ A hagyomány emlékeztet a neves professzorok időtálló munkásságára, a minőséget meg a jelenlegi teljesítmény jelenti, amelyet a hazai és nemzetközi elismerések igazolnak.

3.1.1. Történet

A kar története 1581-től eredeztethető, amikor is Báthory István létrehozta a kolozsvári jezsuita kollégiumot. Jogutódja az ugyancsak Kolozsvárott 1872-ben megalapított Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem, amely az első világháborút követően a trianoni diktátum következtében először rövid időre Budapestre, majd 1921-ben végérvényesen Szegedre költözött. Még abban az évben, október 10-én megkezdődött Szegeden az egyetemi oktatás. A második bécsi döntés nyomán 1940 kora őszén az egyetemet visszahelyezték Kolozsvárra, s Szegeden Horthy Miklós Tudományegyetem néven, négy karral új egyetemet létesítettek. A teljes visszaköltözés kizárólag a jogi kar oktatóira vonatkozott, akik csaknem valamennyien Kolozsvárra kaptak kinevezést. Ennek következtében a jogi képzés Szegeden átmenetileg szünetelt. A második világháború végén a kolozsvári oktatók jelentős része ismét visszatért Szegedre. Az egyetemi élet a front átvonulása után hamarosan beindult, azóta a jogászképzés töretlenül folyik Szegeden.

A felsőoktatási integráció keretében 2000-től a Szegedi Tudományegyetem 12 karral működik, amelyek között az Állam- és Jogtudományi Kar a hazai jogászképzésben fontos szerepet játszik. Ezt bizonyítja, hogy karunk kiemelkedő teljesítményéért "Kiválósági Hely" kitüntető címet kapott.

3.1.2. A kar megítélése, népszerűsége

2012-ben a Szegedi Tudományegyetem ismét felkerült a két legismertebb egyetemi világrangsorra: a QS World University Rankings, (<http://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2011>) és a Shanghai Jiao Tong University által készített ARWU (Academic Ranking of World Universities, (<http://www.shanghairanking.com/index.html>) listájára is.

A sanghaji Jiao Tong Egyetem által évente elkészített értékelés alapján, a szegedi intézmény a világ felsőoktatási intézményeinek rangsorában 2011-ben a 301–400., országos szinten pedig az 1–2. helyen áll. A világ vezető 500 felsőoktatási intézménye közé a szegedi mellett ebben az évben is csupán egyetlen magyar került, a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem (világranglista: 301–400. hely).

¹ Lsd. SZTE ÁJTK bemutatkozó film

3.1.3. Jelenlegi arculata, aktualitások

Karunk négy (jogász, politológia, nemzetközi kapcsolatok, munkaügyi és társadalombiztosítási igazgatási) szakon folytat osztatlan, továbbá alap-, és mesterképzést.

Az országban egyedülálló módon kiegészítő képzést nyújtunk idegen (angol, német, francia) nyelven, amerikai-jogi szakértő, német-gazdasági jog és francia jogi képzés keretében.

Karunk posztgraduális szinten kilenc szakirányú továbbképzést kínál jogászoknak, amelyek a következők:

- Családjogi szakjogász
- Európa-jogi szakjogász
- Ingatlanforgalmi szakjogász
- Környezetvédelmi szakjogász
- Munkaügyi kapcsolatok szakjogász
- Társadalombiztosítási szakjogász
- Angolszász jogi és angol jogi szakfordítói szakjogász
- Francia jogi és szakfordítói szakjogász
- Német jogi és szakfordítói szakjogász

A nyolc féle jogi szakokleveles képzésünk elérhető a nem jogász végzettségűek számára is:

- Jogi szakokleveles egészségügyi szakember
- Jogi szakokleveles gazdasági szakember
- Jogi szakokleveles környezetvédelmi szakember
- Munkaügyi kapcsolatok szaktanácsadó
- Társadalombiztosítási szaktanácsadó
- Angolszász jogi és angol jogi szakfordítói szaktanácsadó
- Francia jogi és szakfordítói szaktanácsadó
- Német jogi és szakfordítói szaktanácsadó

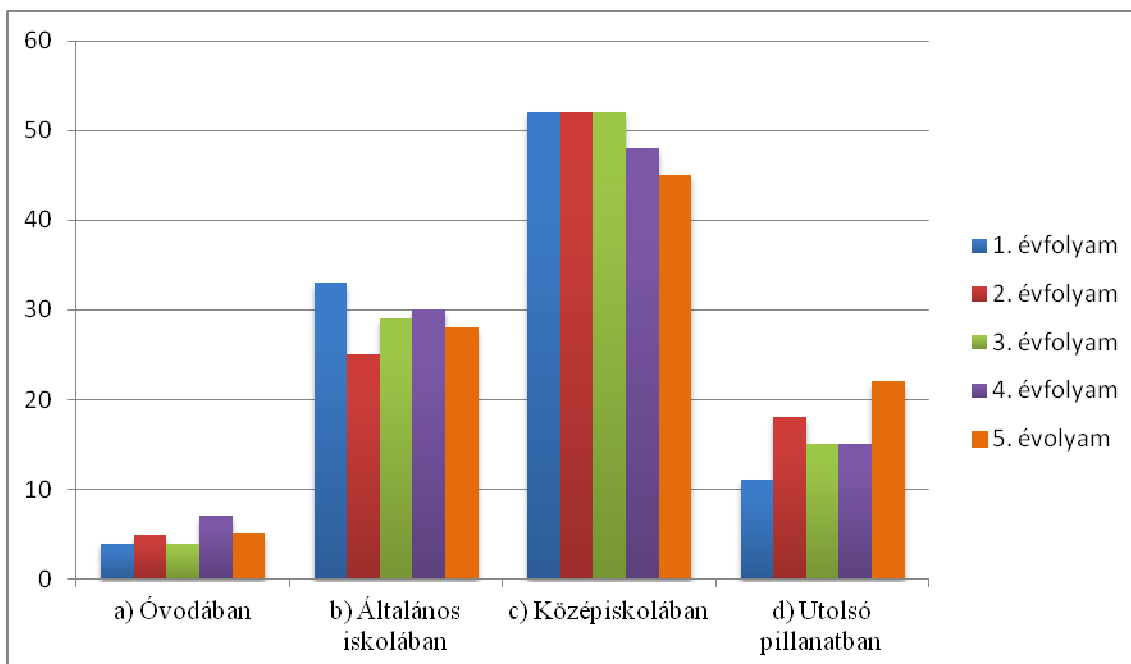
3.2. A joghallgatók pályaképének vizsgálata

Diákköri munkánk keretében végzett vizsgálatunk elsősorban kérdőíves felmérésre épült, amelyet az egyéni beszélgetések és dokumentumok elemzése egészített ki. A kutatás célja a hallgatók motivációs hátterének megismerése, a jogi szakmák megítélésének felmérése és a saját szakmai jövőkép feltárása és elemzése.

3.2.1. Indíték-rendszer

A jogi pálya választását befolyásoló tényezők vizsgálata előtt érdemes megvizsgálni a választás időszakát. Arra kértük tehát a hallgatókat, hogy jelöljék meg azt az időszakot, amikor először felmerült bennük a jogi kar választásának gondolata (lsd. 1. sz. ábra).

1. sz. ábra: A jogi pálya választásának időszaka (N=516)

Látható, hogy a válaszadók többsége a középiskolás évek alatt, illetve az „utolsó pillanatban” hozta meg döntését. Az ötödévesek közül válaszoltak úgy a legnagyobb arányban, hogy döntésüket közvetlenül a jelentkezésük előtt hozták csak meg, míg az elsőéveseknél a legkevesebb az így válaszolók aránya. Ez utalhat a választás alaposabb megfontolására is, amely kedvező tendenciaként értékelhető.

Azok száma, akikben már az általános iskolás éveik alatt felmerült a jogász szakma választásának gondolata, az elsőéveseknél volt a legjelentősebb. Általánosságban azért nem jellemző az ilyen korai szakmai preferencia kialakulása, mert a diákok nem rendelkeznek megfelelő ismeretekkel az adott, jelen esetben a jogi szakmáról. Éppen ezért indokolt lenne már általános iskolától az állampolgári- és jogi ismeretek oktatása.

Legkevesebb azok aránya, akik már óvodás korukban vonzódtak a jogi pálya iránt. Véleményünk szerint a választásnak ebben az időszakában érvényesülnek leginkább a befolyásoló tényezők (pl.: a család).

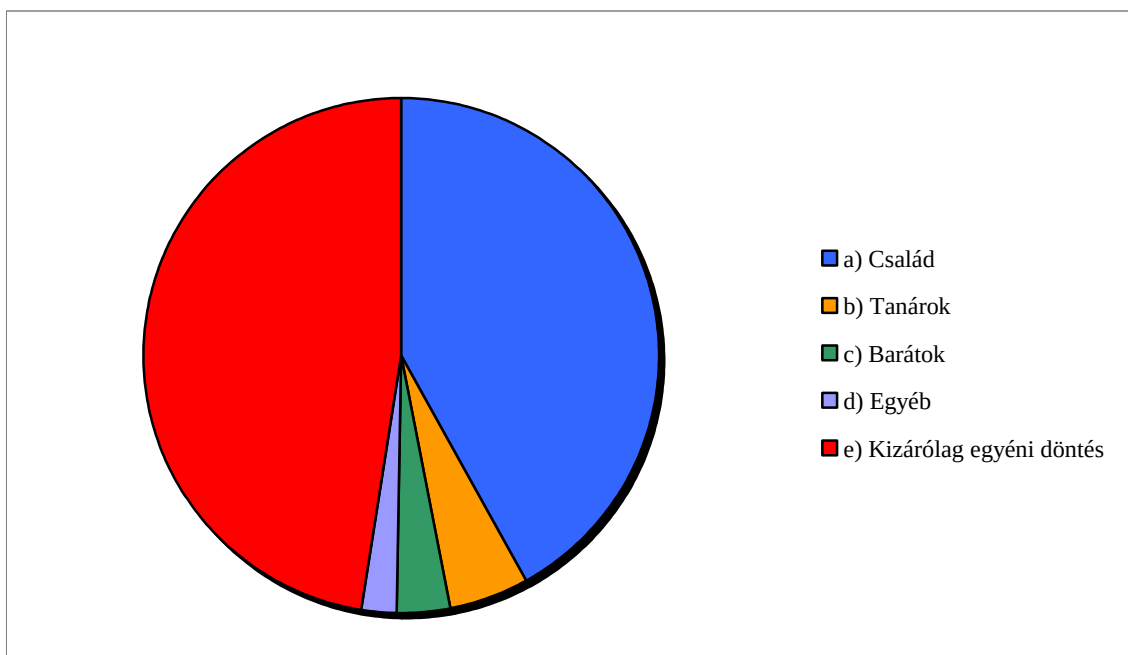
A pályaválasztás folyamatában kiemelkedő szerepet töltenek be a motívumok. Elmondhatjuk egy 18-19 éves fiatalról, hogy általában képes az önálló döntéshozatalra, és ahhoz többnyire ragaszkodik is. Ugyanakkor szinte minden esetben megjelenik egy „külső erő” is, amely bizonyos irányt szab az egyén számára. Különösen igaz ez a jogi szakirányra, mivel a jogtudományt sem általános-, sem középiskolában nem oktatják, így a felvételi jelentkezés benyújtásakor csak elképzelése lehet a jelentkezőnek a pálya valódi tartalmáról. A jog egy merőben új világot nyit meg az elsőévesek előtt. Ez a világ később vagy megfelel az egyéni várakozásoknak, vagy alulmúlja azokat.

Hogyan alakulnak ki az előzetes elképzelések, amelyek végül arra ösztönzik az egyént, hogy egy számára addig ismeretlen területre merészkedjen? A jogi pályákról rengeteg sztereotípiát létezett régen is, és létezik még ma is. A jogász szakma megítélése

megosztja a társadalmat. Ezért azt, hogy egy fiatalban milyen kép alakul ki erről a pályáról, jelentősen befolyásolja az a makro-, illetve mikrokörnyezet, amelyben nevelkedik.

Arra kértük a hallgatókat, hogy jelöljék meg azt a legjelentősebb motivációs erőt, amely a végső döntéshozatalt leginkább elősegítette. A 2. sz. ábra kördiagram formájában szemlélteti a válaszok arányát.

2. sz. ábra: A joghallgatók pályaválasztási indítékai (N=516)

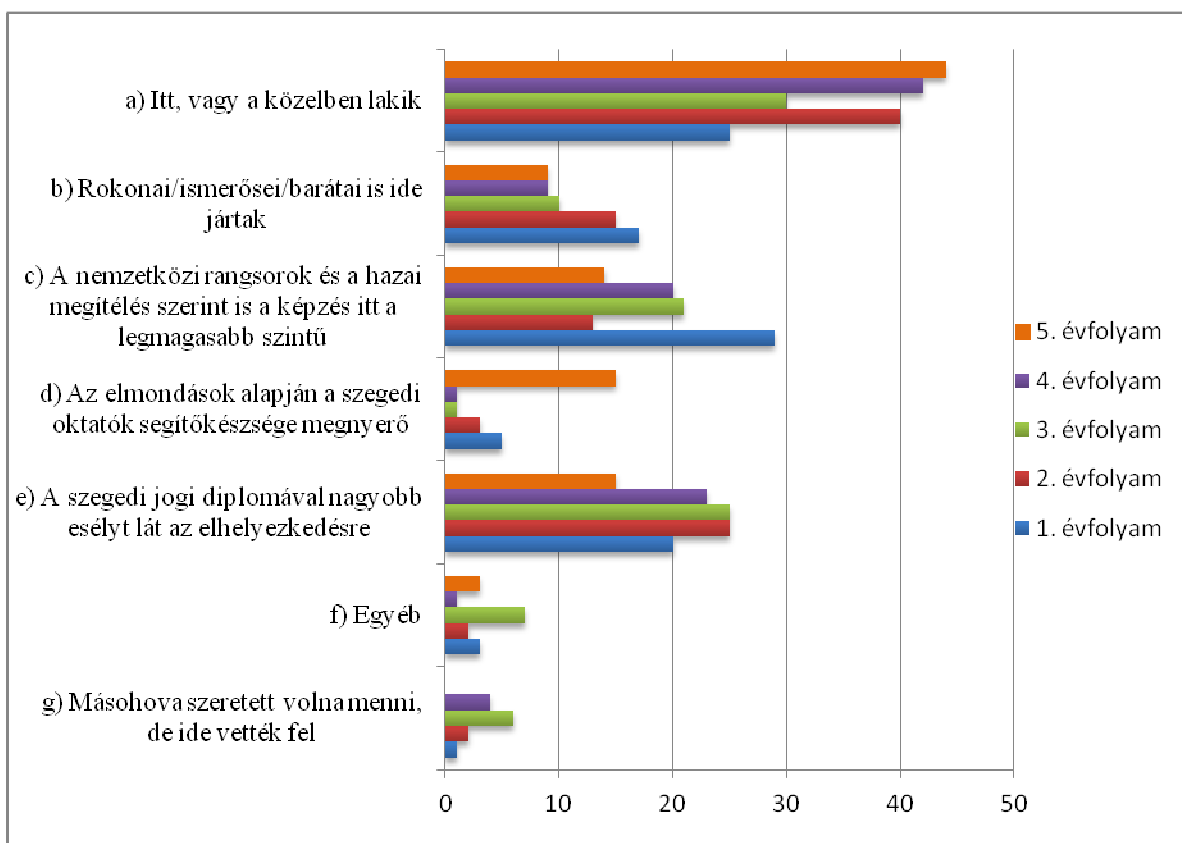
Vizsgálatunkban a legjellemzőbb befolyásoló tényezőket vizsgáltuk: a család, a tanárok és a barátok szerepét. Ez a három csoport a legmeghatározóbb egy pályaválasztó fiatal számára. Véleményünk szerint optimális az, ha a döntés folyamatában mindhárom hatás megjelenik kisebb-nagyobb mértékben. A családhoz fűződik az egyén első és nyilván legbensőbb kapcsolata, így a családtagok képesek egymást olyan mélységekben látni, ahogyan más nem. A tanárok objektív megítélése segítheti a diákot főként abban, hogy felfedezze a gyengébb és erősebb oldalait. A barátok, akikkel a fiatal a legintimebb érzéseit, félelmeit osztja meg, a legtöbb esetben érzékelik az egyén valódi pszichikai alkalmasságát, vagy alkalmatlanságát az adott pályára.

A válaszadók közül a legtöbben a családot nevezték meg, mint fő motivációs tényezőt. A többség (47%) azonban kizárólag egyéni döntésnek nevezte a jogi pálya választását. Harmadik helyen szerepeltek a tanárok, negyediken a barátok, és végül az egyéb tényezők. Egyéb tényezők között említették a hallgatók például a saját célok megvalósítása iránti igényt, egy korábban választott szakirányban való csalódást, a média hatását, a társadalmi vélekedés szerepét és az egyetemi nyílt napon szerzett tapasztalatokat is.

Miután felmértük a jogi pálya választásának időszakát, valamint a befolyásoló tényezőket, rákérdeztünk arra, hogy vajon miért éppen a Szegedi Tudományegyetemet választották a hallgatók jogi tanulmányaik folytatásához.

A 3. sz. ábra sávdiaagram formájában szemlélteti a szegedi jogi kar választásához vezető tényezők szerepét.

3. sz. ábra: Az SZTE választása a joghallgatók körében (N=516)

A három leggyakrabban előforduló érv: a *közeli lakhely*, az *egyetem jó nemzetközi és hazai megítélése*, illetve a *szegedi jogi diploma kiemelkedő rangja és színvonala*.

Az egyetem hírnevét és szakmai elismertségét bizonyítja, hogy a tanulmányaikat 2012-ben kezdő hallgatók első helyen a kedvező nemzetközi és hazai megítélést nevezték meg. Míg a korábban kezdett hallgatók körében a nemzetközi, illetve a hazai megítélés csupán a harmadik-negyedik helyen szerepelt, addig az elsőévesek többsége már ezt a tényt nevezte meghatározónak. Ezután jelölték csak meg a helyben lakást, mint választási indokot, a felsőbb évfolyamok körében azonban a közeli lakhely volt a leggyakrabban előforduló indok.

A szegedi jogi diploma értékének növekedését mutatja, hogy míg az ötödéves válaszadók mindössze 15%-a, addig a másod-, illetve harmadéves hallgatók 25%-a jelölte ezt a választás indokaként.

Az ismeretségi körtől kapott információk szerepe leginkább az első- és másodéveseknél volt jellemző.

A szegedi oktatók elismertsége sajnos a kar hírnevének növekedésével ellenkező tendenciát mutat: a most ötödéves hallgatók közül a válaszadók 15%-a választotta a megfontolásból a kart, míg a harmadévesek csupán egy százaléka. Némi előrelépést jelent, hogy az elsőéves válaszadók 5%-a említette első helyen az oktatók segítőkészségének szerepét.

Egyéb okok között merült fel többek között a város iránti szimpátia, másik szakon folytatott párhuzamos tanulmányok, valamint a karunk által nyújtott modulrendszerben rejlő további lehetőségek is.

3.2.2. A jogi szakmák megítélése

Kutatásunk második lépéseként a hallgatók jogi pályáról alkotott képét mértük fel. Először is arra kértük őket, hogy rangsorolják azokat a tulajdonságokat, illetve körülményeket, amelyek szerepet játszhatnak a végzett joghallgatók elhelyezkedésében (lsd. 1-5. sz. táblázat).

A megkérdezett hallgatók többsége - valamennyi évfolyamban - első helyen az összeköttetés jelentőségét nevezte meg. Az első évfolyamosok voltak az egyedüliek, akiknél a jó szakmai felkészültség is hasonló helyen szerepelt. A legnagyobb arányban az ötödévesek jelölték első helyen az összeköttetés szerepét. Az a tény, hogy minden évfolyamban első helyen az összeköttetés áll, valamint az, hogy az ötödévesek válaszoltak így a legnagyobb arányban, elgondolkodásra késztet. Ezek az adatok is azt mutatják, hogy egyre nehezebb a jogi diplomával elhelyezkedni, és ezzel már az első évtől a hallgatók ugyancsak tisztában vannak.

A jó szakmai felkészültség – a megkérdezettek szerint – csupán másodlagosan járul hozzá a kívánt elhelyezkedéshez. Sajnálatos, hogy a hallgatók éppen azt a jellemzőt csak a második helyre sorolták, mivel a szakmai képzés és felkészítés az egyetemi oktatás elsőszámú feladata. Ha már a képzési idő alatt is úgy vélik, hogy nem a minél eredményesebb szakmai felkészülés lesz majd az, amely döntően hozzájárul későbbi boldogulásukhoz, az hosszú távon a szakmának jelentősen ártani fog.

Véleményünk szerint méltatlanul csak a harmadik helyen szerepel az adott területre való specializálódás jelentősége. Mivel a jogászképzés osztatlan, így a végzetek nagy többségben ugyanazon kompetenciákkal fognak rendelkezni, ami növeli a versenyhelyzetet. Ez ellen egyik megoldás lehetne a specializálódás egy adott szakterületre.

Karunk, a modulrendszer (gazdasági, nemzetközi, büntetőjogi) kialakításával, is a mielőbbi specializálódást kívánja elősegíteni. A szakma jelenlegi helyzete alapján ugyancsak ez jelenthet jövőbeli perspektívát a hallgatók számára.

Minden évfolyam a rangsor végére helyezte a véltetlen körülmények kedvező egybeesésének szerepét. Ez a tény mindenképpen a hallgatók hitét és optimizmusát fejezi ki a szakmát illetően. Köszönhető ez a karunk által támasztott magas követelményeknek és a jogász szakma mai napig fennálló presztízsértékének is.

A hallgatóknak lehetőségük nyílt egyéb összetevőket ugyancsak megnevezni. A válaszok között szerepelt a talpraesettség, a személyes kisugárzás, a protekció, az anyagi háttér, valamint a diploma minősítésének szerepe.

Ezt követően arra kértük a hallgatókat, hogy rangsorolják azokat a tényezőket, amelyek hozzájárulhatnak jogászok megfelelő működéséhez (lsd. 6.-10. táblázat)

A legtöbben első helyen a kiváló szaktudás jelentőségét említették. Egyedül az ötödévesek körében volt jellemző, hogy a jó és határozott fellépés fontossága is

megjelent. Megállapítható, hogy a hallgatók másodlagos jelentőséget tulajdonítottak a magabiztosságnak a szakmai életben.

Az ötödévesek ítélték leglényegesebbnek a specializálódás szerepét. Ez a tendencia azonban már harmadévtől megfigyelhető a hallgatók körében. Ezzel ellenkező képet mutat az alapos emberismeret fontosságának kérdése.

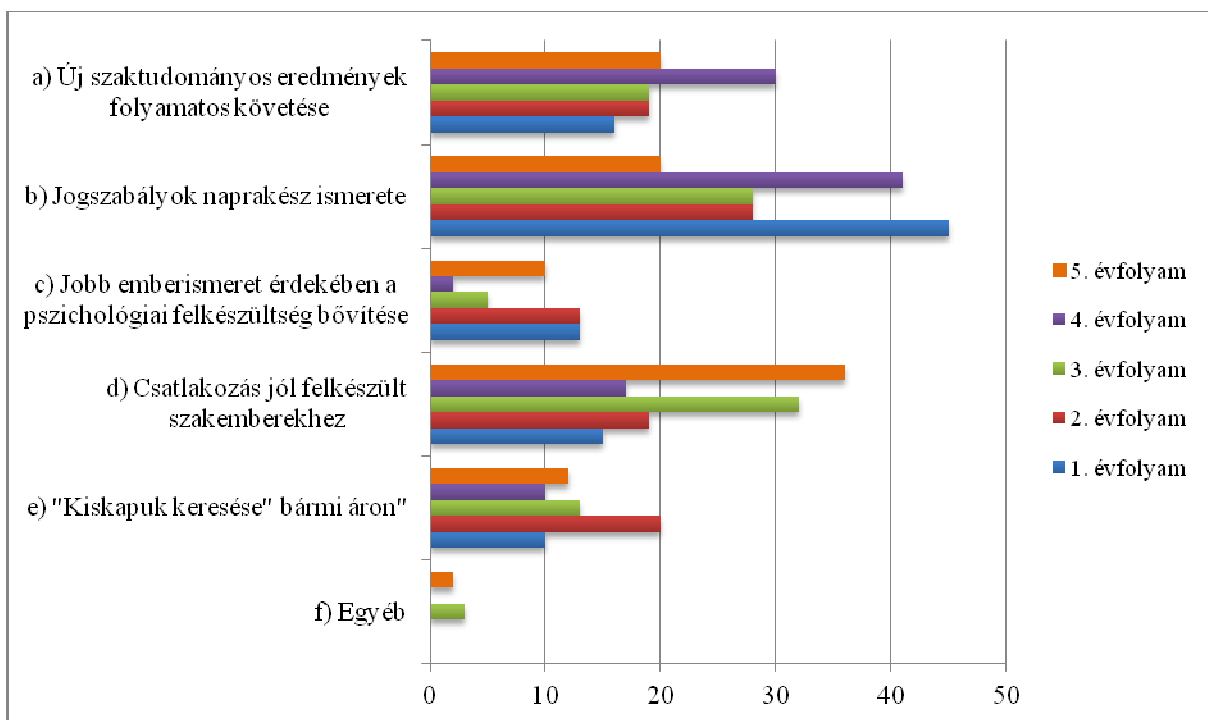
A kedvező megjelenés jellemzően csak a 4.-5. helyen szerepel, viszont a harmadévtől megfigyelhető, hogy egyre kevesebben állították ezt a jellemzőt a képzeletbeli listájuk végére. Mindez betudható a szakmai életbe való betekintés lehetőségének és a szakmai gyakorlat során szerzett tapasztaltaknak is.

A jogász pálya rendkívül magas és szerteágazó követelményeket támaszt választóival szemben. E megfontolás alapján összegyűjtöttük azokat a jogászai kvalitásokat, amelyeket legjelentősebbnek ítéltünk a szakmai előmenetel vonatkozásában. Ezek az elvárások azonban nem azonos mértékben járulnak hozzá a jogászok szakmai fejlődéséhez és sikerességéhez. Fontos, hogy az egyén képes legyen felmérni a szakma, az adott helyzet, vagy éppen a kor kívánalmait.

A szegedi joghallgatókat ezért arra kértük, nevezzék meg azt az egyetlen – általuk legjelentősebbnek vélt – jellemzőt, amely a hozzájárulhat a sikeres szakmai előmenetelükhöz.

A 4. sz. ábra jól szemlélteti, hogy az általunk felsorolt tényezők közül az egyes évfolyamok mit és milyen arányban neveztek legfontosabbnak.

4. sz. ábra: A joghallgatók megítélése a szakmai előmenetelt segítő tényezőkről (N=516)

A válaszok alapján a jogszabályok naprakész ismeretét, valamint a jól felkészült szakemberekhez való csatlakozást nevezték meg a megkérdezettek közül a legtöbben, szakmai előmenetelt elősegítő tényezőként.

A jogszabályok változásainak folyamatos követése - főleg napjainkban - rendkívüli jelentőségű, mivel a jogásznak egy adott problémához mindig a jogszabály felől kell közelítenie. Ehhez viszont elengedhetetlen a mindenkor hatályos joganyag beható ismerete. A jó szakember ismérve továbbá, hogy egy adott kérdést több oldalról képes megközelíteni, amelyhez szükséges egy szélesebb látókör, így például a nemzetközi joganyag alapos ismerete is.

A szakmai gyakorlat jelentősége - már az egyetemi évek alatt - vitathatatlan. A joghallgatóknak kötelezően hat gyakorlati hetet kell eltölteniük valamilyen jogi pályához kapcsolódó területen. Véleményünk szerint indokolt ennek a minimum időtartamnak a növelése, valamint a több helyről származó tapasztalat szerzése is. E téren előrelépést jelent az új felsőoktatási törvény (2011. évi CCIV., a nemzeti felsőoktatásról) 44.§-a miatt bevezetett módosítás, amely a kötelező szakmai gyakorlatokat illetően kimondja, hogy **„A szakmai gyakorlat három hétnél hosszabb részletekben nem teljesíthető.”** A szakmai gyakorlat elvégezhető igazságügyi, közigazgatási vagy egyéb jogalkalmazó szervnél, feltéve, ha a gyakorlatvezető jogász végzettségű és a szervezetnél, intézménynél jogi, jogalkalmazással összefüggő feladatokat lát el. A gyakorlat akkor elfogadható, ha a gyakorlatot végző hallgató feladatait jogi, jogalkalmazással összefüggő feladatok teszik ki. Ez a változtatás azért üdvözlendő, mert így a hallgató már a diploma átvétele előtt több szakterületbe nyerhet betekintést, amely elősegíti a későbbi pályaválasztásának megalapozottságát. Emellett lényeges, hogy egy gyakorló jogász mindig több oldalról tudjon egy adott problémához közelíteni, ehhez elengedhetetlen egy szélesebb spektrumú látókör. Ennek fejlesztéséhez járulhatnak hozzá az eltérő helyeken szerzett szakmai tapasztalatok.

Az egyetemi évek alatt végzett szakmai gyakorlat, illetve a végzést követő kötelező gyakorlat során is sokat jelenthet, ha az egy kvalifikált gyakorlatvezető mellett tölthető. Napjainkban egyre fontosabbá válik a mielőbb megkezdett, és lehetőleg minél hosszabb időtartamban folytatott szakmai gyakorlat. Ez nem csupán a szakma behatóbb megismerését segíti elő, hanem szerencsésebb esetben így lehetőség nyílhat a végzés utáni továbbfoglalkoztatásra is.

A hallgatók a jól felkészült szakemberekhez való csatlakozást kiemelt jelentőségűnek tulajdonították. Főként az ötodévesek jelölték ezt, mint a szakmai előmenetelt leginkább elősegítő tényezőt.

A megfelelő gyakorlati tapasztalatok megszerzése mellett lényeges az új szaktudományos eredmények naprakész ismerete is. A jogszabályok ismerete egy ponton túl már kevésnek bizonyulhat, ekkor jelenthet segítséget a nem tételes joganyag ismerete.

A jogász szakmával szemben kialakult sztereotípiák minden bizonnyal az első helyen említenek a „kiskapuk keresését”. Az egyes évfolyamok esetében azonban ez a válasz sehol sem kapott 20 %-nál nagyobb támogatottságot.

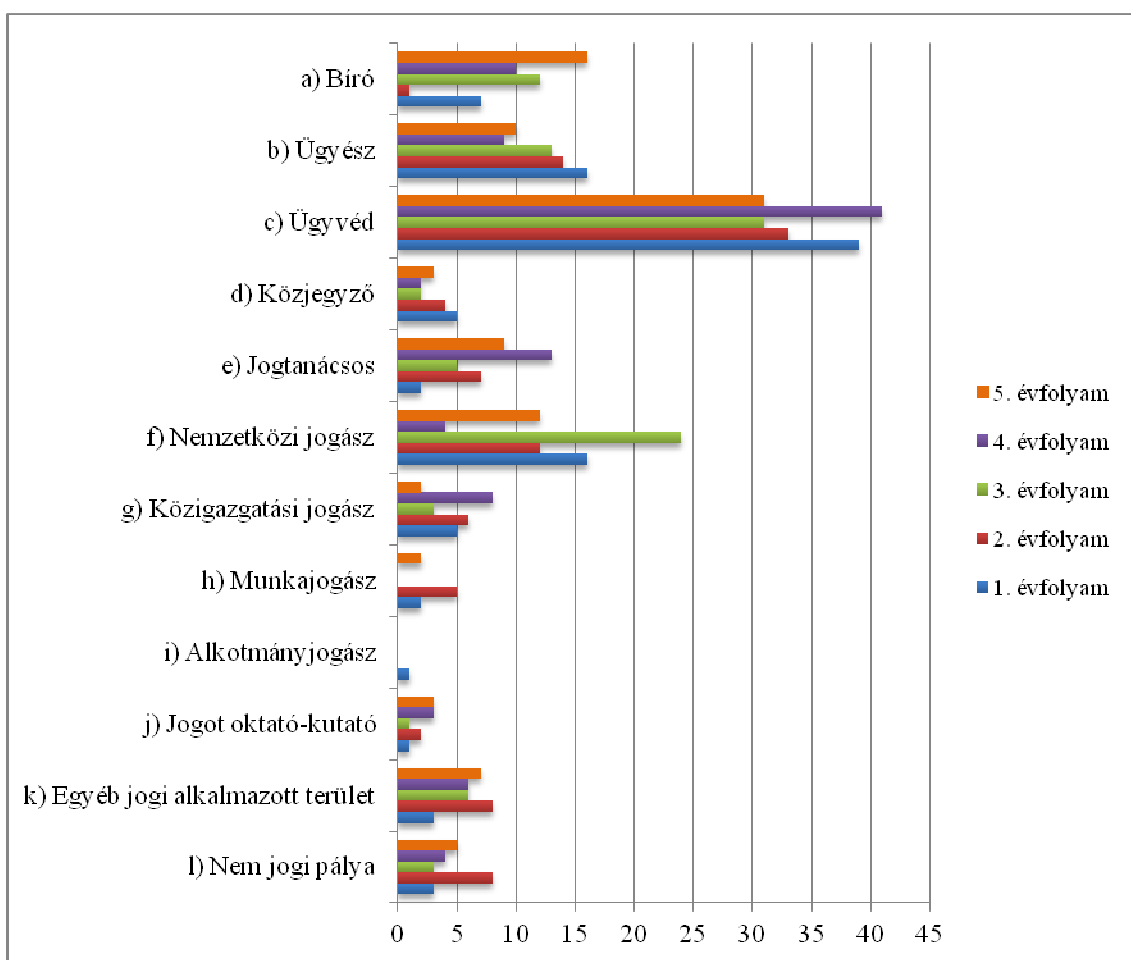
A jogi pályák interperszonális jellege miatt rendkívül fontos a megfelelő kommunikációs készség mellett az emberismeret és az empátia is. Egy jogász mindennapi szinten elkerülhetetlenül találkozik emberi tragédiákkal, amelyek értelmezése és feldolgozása megfelelő pszichikai felkészültséget igényel. A pszichológiai felkészültség egyes szakmákban (pl. bíró, ügyvéd) kiemelt jelentőségű. Véleményünk szerint indokolt már az egyetemi képzésben is megjeleníteni az ilyen irányú elméleti és gyakorlati oktatást.

A megkérdezettek a felsorolt tényezők mellett még fontosnak tartották a szakmai előmenetel szempontjából az összefüggések megértését, az elvégzett munka minőségét, valamint a szakmai munka megbízhatóságát is.

3.2.3 Szakmai jövőkép

A jogi szakmákról szóló vélemények felmérése után a joghallgatók saját szakmai jövőképének feltárását tűztük ki célul. Ennek érdekében először is megkérdeztük, hogy az egyetem elvégzése után milyen jogi pályán szeretnének elhelyezkedni (lsd. 5. sz. ábra).

5. sz. ábra: A joghallgatók szakmai preferenciái (N= 516)

A válaszokat elemezve elmondhatjuk, hogy a „legnépszerűbb” szakma még ma is az ügyvédség. Ezt követi a nemzetközi jogász és az ügyészi pálya. A bírói hivatás a harmadik évfolyamosok választják először az ügyészséghez hasonló arányban, és a negyed-, illetve ötödéveseknél már egyértelműen a bírói szakma a preferált. Ezen kívül összességében előkelő helyen szerepel még a jogtanácsosi pálya, főként a felsőbb évfolyamok körében.

A nemzetközi jogász szakmát a harmadévesek választották a legnagyobb arányban, amely azonban a felsőbb évfolyamokban már jelentősen veszít népszerűségéből. Egyébként ez utal az Európa-jogi, illetve a nemzetközi jogi kurzusok teljesítésének nehézségeire is.

A legnagyobb jogászapparátussal rendelkező terület még ma is a közigazgatás. A végzett joghallgatók jelentős számban kezdik meg itt szakmai karrierjüket. A joghallgatók által adott válaszokat elemezve azonban láthatjuk, hogy tanulmányaik során viszonylag kevés azon hallgatók száma, akik a közigazgatási jogász pályát választanák. Ez arra enged következtetni, hogy a közsférában jelentős azon jogászok száma, akiknek nem sikerült az elképzeléseiknek megfelelő szakmában elhelyezkedni.

Érdekes módon a munkajogász ambíciókkal rendelkezők az első két évfolyamon vannak a legnagyobb arányban, amely azért különös, mivel munkajogot csak harmadévtől hallgatnak.

Jogot oktató-kutató terület főként a negyed-, illetve ötödéves hallgatók körében jellemző. Ez a jelenség indokolható a tudományos látókör bővülésével, az összefüggések megértésével, vagy a gyakorlati élet iránti rokonszenv hiányával.

Az egyéb jogi alkalmazott területet választók által megnevezett szakterületek között olyanok szerepelnek, mint a büntetőjogász, sportjogász, gazdasági jogász, jogi szakfordító, vállalati jogász vagy éppen a banki szakjogász. Különös figyelmet érdemel a nem jogi szakmában elhelyezkedni szándékozók aránya. A mértékük 3-8 % között alakult az évfolyamok között. A legmagasabb (8%-os) arányban a másodéveseknél volt jellemző ez a válasz. Ez az érték véleményünk szerint azért indokolatlanul kiemelkedő, mert a jogásképzés igen magas követelményeket támaszt a hallgatókkal szemben, amely feltételezné, hogy csak a legelhivatottabbak folytatnak itt tanulmányokat. A kérdés indokainak feltárása további kutatási lehetőségeket rejt magában.

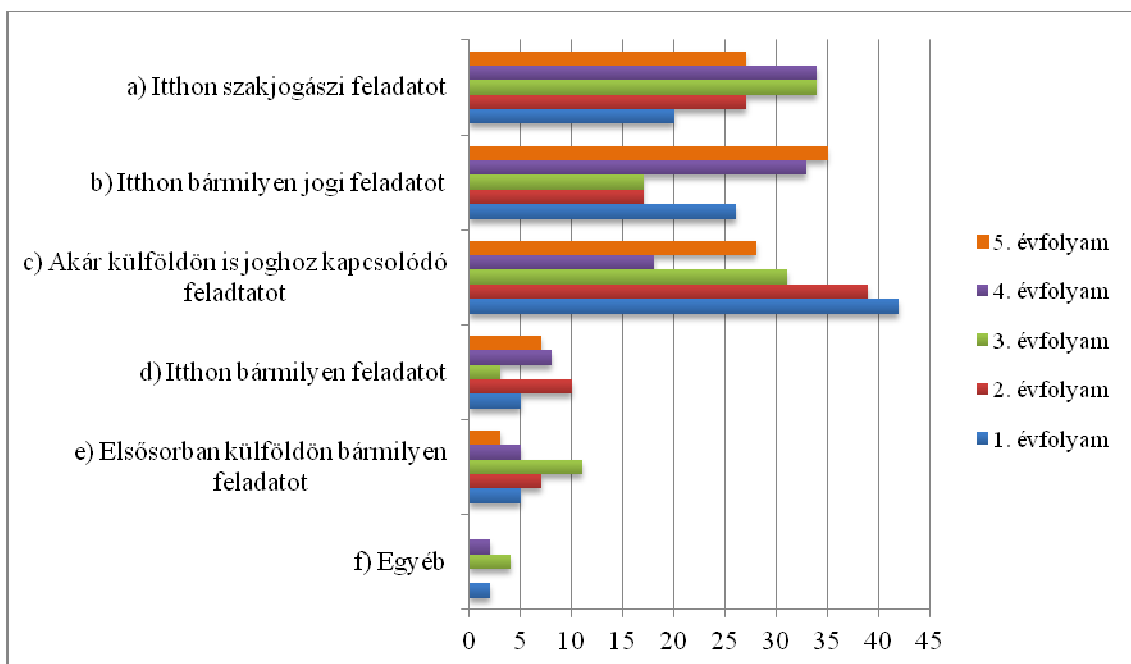
Tendenciaként megfigyelhetjük, hogy a képzés során a szakmai elképzelések egyre inkább differenciálódnak, amely betudható a megkezdett, illetve teljesített szakmai gyakorlatok által szerzett tapasztalatoknak is.

A szakmai preferenciák vizsgálata után felvetődik a kérdés, hogy a hallgatók hol kívánják majd kamatoztatni a megszerzett tudásukat.

Az Európai Unióhoz való csatlakozásunkkal elhárult szinte minden akadály az uniós országok közötti szabad munkaerő-áramlás elől. A külföldi munkavállalás - bár számos nehézséget rejt még magában - egyre vonzóbb a mai fiatalok számára. Egyetemünk számos nemzetközi intézménnyel tart fenn kapcsolatot, ezzel csere-, valamint ösztöndíjprogramokat biztosítva a hallgatók számára. Karunk kiemelkedő szerepet játszik e kapcsolatok építésében (lsd. újabban kínai-magyar kapcsolat). A hallgatók számára lehetséges a magyar mellett az angol- francia- és német szakjogi képzés, illetve az is, hogy a nyolcadik félévtől nemzetközi modulban folytassák tovább a tanulmányaikat.

A 6. sz. ábra sávdigram formában, százalékos arányban szemlélteti, hogy a válaszadók hol kívánnak elsősorban elhelyezkedni.

6. sz. ábra: A hallgatók elhelyezkedési szándékai (N=516)

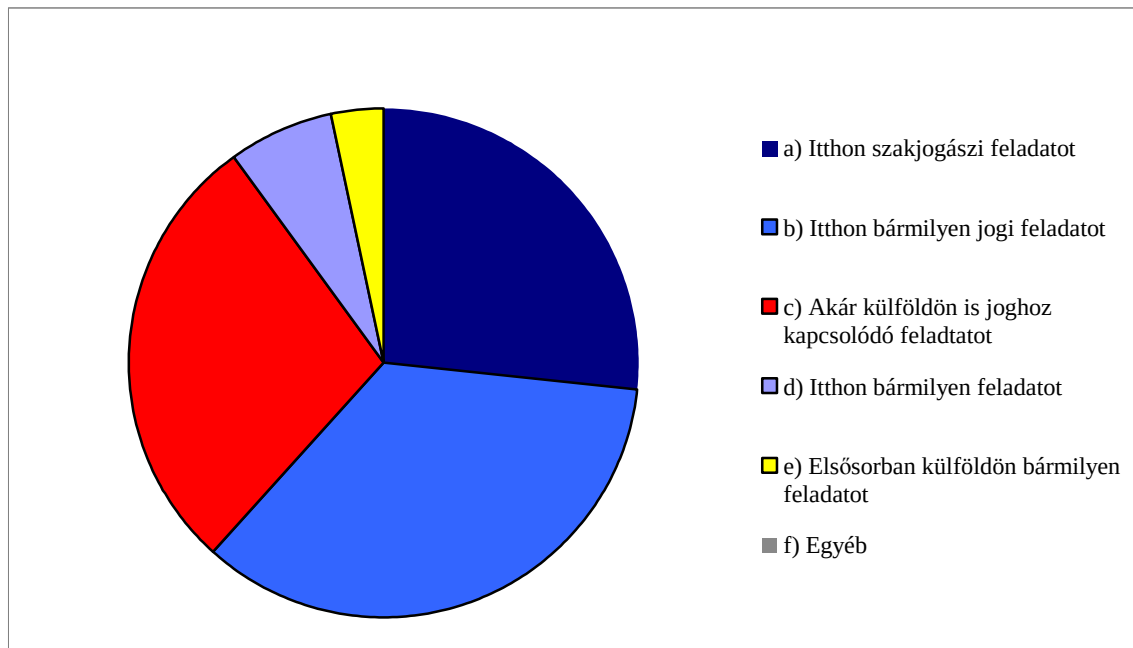

Összességében megállapíthatjuk, hogy a többség elsősorban Magyarországon szeretne jogi állást találni. Itthon szakjogászi feladatot leginkább a harmad- és negyedévesek vállalnának, míg az ötödévesek körében a specializálódás kevésbé népszerű. A másodévesek közül választottak úgy a legnagyobb arányban, hogy itthon bármilyen, akár nem jogi munkát is elvállalnának.

Az első-, másod- és harmadéveseknél a legmagasabb, azoknak az aránya (36%-47%), akik külföldön is vállalnának munkát. A külföldi elhelyezkedés a harmadévesek körében tűnik a legvonzóbbnak, mivel közülük választottak úgy a legnagyobb arányban, hogy elsősorban külföldön kívánnak elhelyezkedni.

Érdekes külön tanulmányozni az ötödévesek által adott válaszokat, mivel ők rövidesen kikerülnek a munkaerő piacra. A kördiagram (ld. 7. sz. ábra) jól szemlélteti, hogy a megkérdezettek 69%-a itthon szeretne munkát vállalni. Tekintettel arra, hogy a jelenlegi végzősök számára nyílt karunkon először lehetőség a nemzetközi modul választására, ezért a későbbiekben a külföldi elhelyezkedés iránti érdeklődés is valószínűleg növekedni fog.

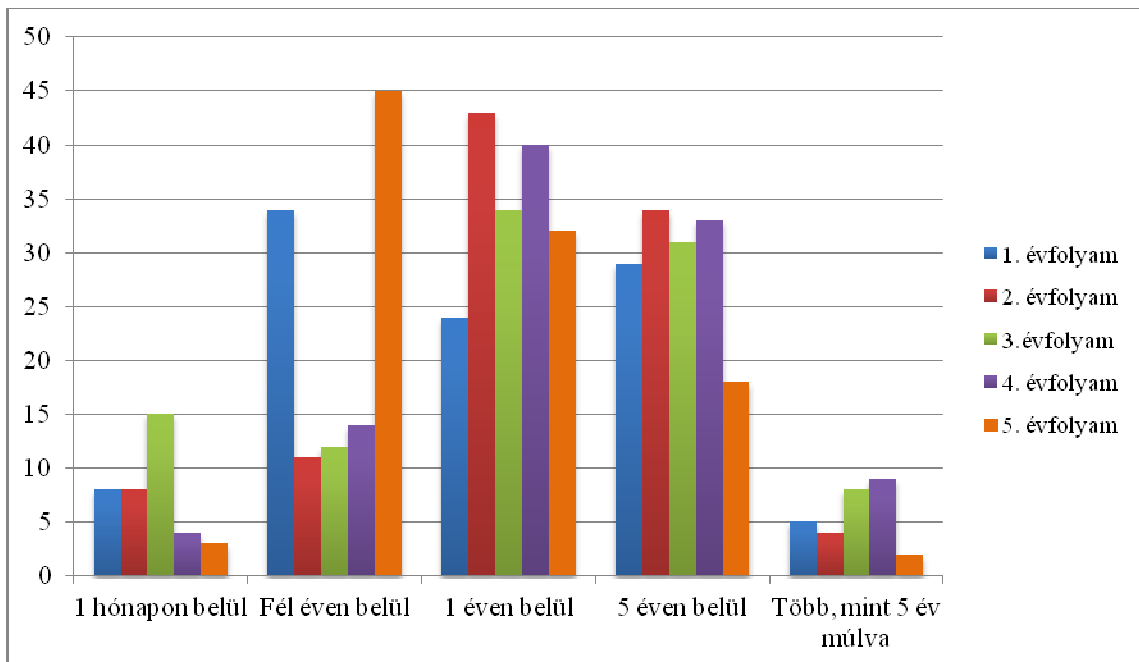
**7. sz. ábra: Az ötödéves hallgatók elhelyezkedési szándékai
(N= 516)**

A legtöbben (35%) itthon bármilyen jogi feladatot ellátnának, azonban azok száma is jelentős (28%), akik akár külföldön is vállalnának joghoz kapcsolódó feladatot. Az elsősorban külföldön elhelyezkedni kívánó hallgatók száma viszonylag csekély (3%), ennél valamivel többen végeznének itthon bármilyen feladatot (7%). Ez mutatja, hogy a nemzetközi munkavállalás útjából még nem hárult el minden akadály, amely lehet nyelvismereti, anyagi nehézség, illetve adódhat a megfelelő tájékozottság hiányából is.

Mivel a jogi tanulmányok legkevesebb, mint öt évig tartanak, amely időtartam alatt általában a hallgatók még saját keresettel nem rendelkeznek, tehát szüleik, rokonaik anyagi támogatását élvezik. Éppen ezért lényeges kérdés, hogy a diploma megszerzése után mennyi idővel jutnak megfelelő munkához, illetve mikor térülnek meg a tanulmányaikba fektetett erőfeszítéseik. Az alábbi ábrák (8-9. sz. ábrák) oszlopdiagram formában szemléltetik a megkérdezett joghallgatók vélekedését az ezekhez szükséges időtartamról.

8. sz. ábra: A hallgatók vélekedése a megfelelő munka eléréséhez szükséges időtartamról (N= 516)

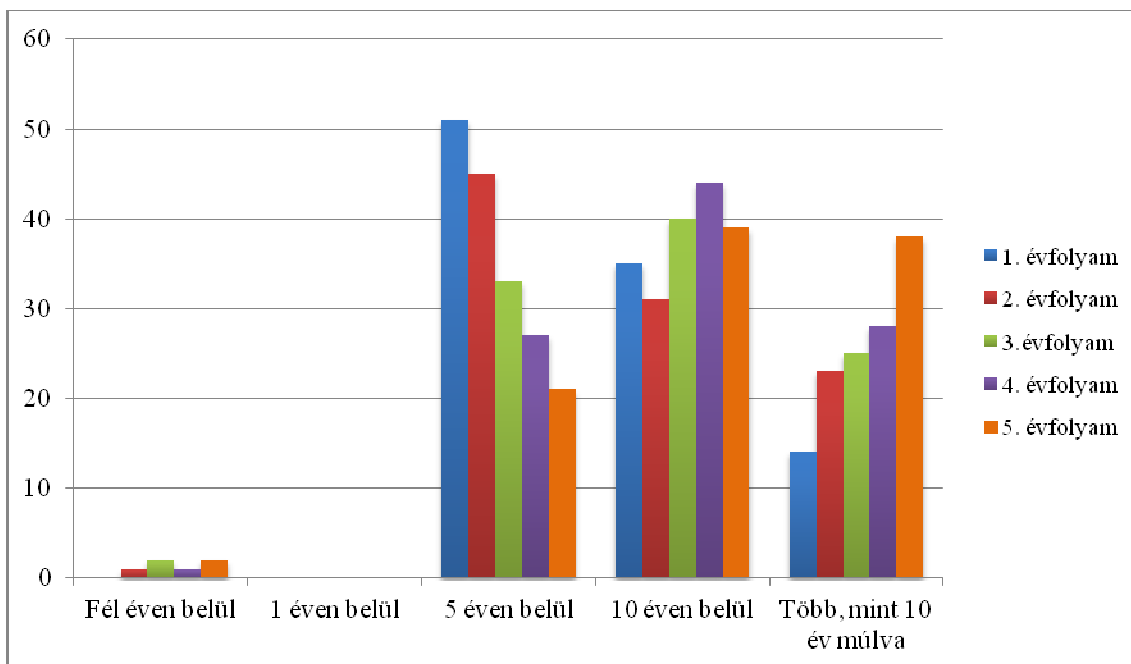

A megfelelő munka elérését a hallgatók többsége egy éven belül megvalósíthatónak tartja. A legbizakodóbbnak az első-és ötödéveseket tekinthetjük, mivel ők gondolták úgy a legnagyobb arányban, hogy a diploma megszerzését követő fél éven belül a kívánt munkahelyen lesznek. Jellemzően a másod-, harmad- és negyedévesek körében voltak a legtöbben, akik a megfelelő munka elérését legkevesebb öt év elteltével tartják csak lehetségesnek. Kedvező képet mutat az ötödévesek vélekedése, mivel ők döntő többségben egy éven belül realizálhatónak tartják a munkába állást.

Összességében elmondhatjuk, hogy karunk hallgatói egy éven belül lehetségesnek tartják a megfelelő elhelyezkedést. Ez a tény a szegedi jogi diploma szakmai értékéről kialakult általános vélekedést erősíti.

A jogi szakmában a kötelező gyakorlatok, valamint a szakképzések és a szakvizsgák következtében is a tanulmányokba fektetett erőfeszítés gyakran csak évek múltával térül meg. Az alábbi ábra a hallgatók elképzeléseit tartalmazza a megtérülésről. A 9. sz. ábra oszlopdiagram formában szemlélteti a joghallgatók véleményét a befektetett erőfeszítéseik szakmai megtérüléséhez szükséges időtartamról.

9. sz. ábra: A hallgatók vélekedése a tanulmányaikba fektetett erőfeszítéseik megtérüléséhez szükséges időtartamról (N= 516)

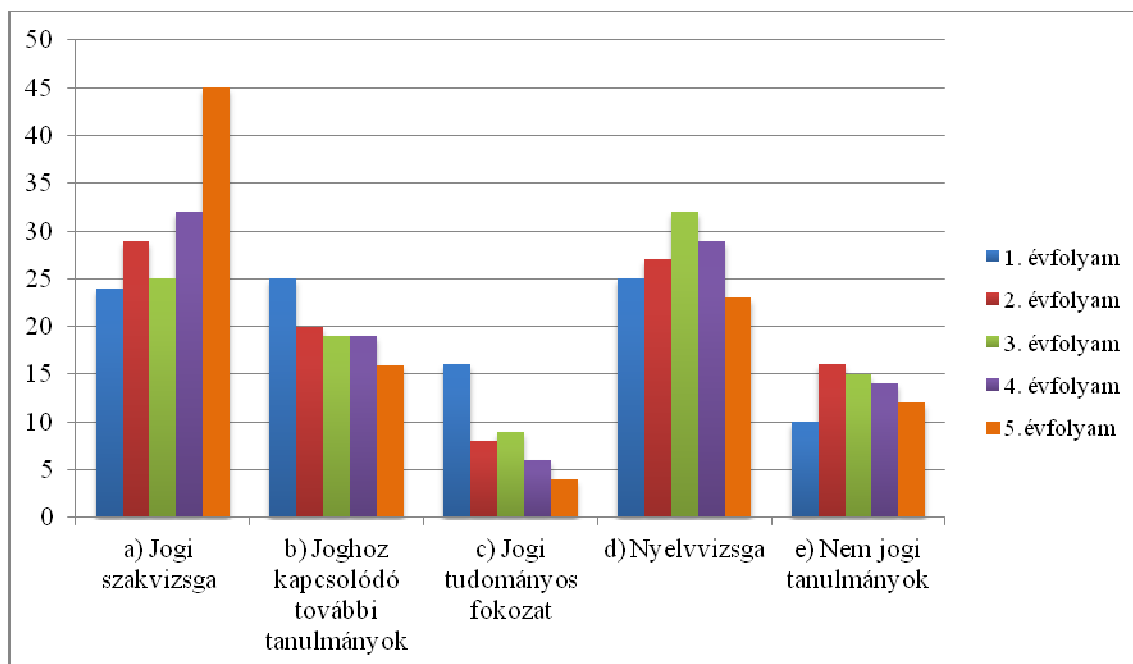
A hallgatók döntő többsége egy éven belül nem tartja elképzelhetőnek a megtérülést. Érdekes tanulmányozni a vélemények megoszlását a két „szélső érték”, az öt éven belüli, valamint a tíz éven túli megtérülést illetően. A válaszok évfolyamonkénti megoszlása éppen ellenkező tendenciát mutat: míg az öt éven belüli megtérülést az elsőévesek nevezték meg a legtöbbször és az ötödévesek a legkevesebbször, addig a tíz éven túli megtérülést az ötödévesek a legtöbbször és az elsőévesek a legkevesebbször. A közbelső évfolyamok pedig a két szélső évfolyam közötti fokozatos átmenetet mutatják. Ezt a szakmai látókör folyamatos tisztulásaként értékelhetjük.

A szakmai megtérülést a hallgatók többsége tíz éven belül elérhetőnek tartotta. Ez az időtartam a legtöbb jogi szakmánál reálisnak tekinthető, tekintve a hosszú gyakoronoki, fogalmazói, jelölti időszakokat, valamint a szakmai előmenetel sokféle kötettségét.

A jogi tanulmányok elvégzése régebben egyenes utat jelentett a sikeres szakmai elhelyezkedéshez. Mára azonban a jogászképzés megsokszorozódott, az egyetemekre való bekerülés könnyebbé vált, így jelenleg annyi a pályakezdő, amennyit a szakma már nem képes befogadni. Elmondható tehát, hogy egy-egy állásért jelentős harcok folynak a munkaerő-piacon. Ez a versenyhelyzet már a fiatalabb generációt is arra készíti, hogy az alaptanulmányok mellett, további feladatok vállalásával igyekezzon kitűnni „versenytársai” közül.

Arra kértük a hallgatótársainkat, hogy nevezzék meg azon feladatok körét, amelyek elvégzését vállalnák a megfelelő elhelyezkedésük és eredményes szakmai működésük érdekében (ld. 10. sz. ábra).

10. sz. ábra: A hallgatók elképzelései további feladatok végzéséről (N= 516)

A legtöbben ma is a jogi szakvizsga letételét tervezik. Az ötödévesek körében a legmagasabb azok aránya, akik tervei között a szakvizsga első helyen szerepel. Az elsőéves hallgatóknak viszont kevesebb, mint negyede tervezi a vizsga letételét.

Úgy tűnik, hogy a nyelvismeret fejlesztése, valamint nyelvvizsga letétele folyamatos célkitűzésként szerepel a hallgatók életében. Ma már egyre fontosabbá válik a szaknyelvi tudás is, akár ügyvédi irodában, akár bíróságon, vagy egyéb hivatalban kíván valaki elhelyezkedni. Karunk e téren kiemelkedő lehetőségeket nyújt hallgatói számára mind a jogászképzéssel párhuzamosan, mind posztgraduális képzés formájában, továbbá a térítésmentes lektorátusi nyelvórák széles kínálatával.

A joghoz kapcsolódó további tanulmányok alatt elsősorban a speciális képzéseket értjük. A jogász szakma szempontjából kedvező hatásként értékeljük, hogy a specializáció felé fordulás egyre jellemzőbbé vált az utóbbi években. Az elsőévesek negyede válaszolt úgy, hogy tervezi további joghoz kapcsolódó tanulmányok végzését.

Jogi tudományos fokozat megszerzése leginkább az elsőévesek körében volt népszerű, míg az ötödéves válaszadók csupán 4%-ának tervei között szerepelt.

Nem jogi tanulmányok végzésének szándéka a másodéves hallgatóknál volt a legjellemzőbb. A jelenlegi elsőévesek közül azonban csak 10% vállalkozna ilyen feladatokra.

Összegzés

Kutatási témánkban végzett munkálataink alapján megállapítjuk, hogy a pályalélektani szakirodalomban az elméletképzés területén két fő vonulat figyelhető meg, mivel az egyik kutatási irány mellett elkötelezettek a legapróbb részletek megragadására törekednek, a másik oldal képviselői viszont a minél bonyolultabb elméletekben vélnek az igazi megoldást. Ennek következtében mindmáig a pályakép teoretikus és empirikus vizsgálata sem valósult meg kellő mértékben. Ezért nagyon fontosnak tartottuk a pályafejlődésre vonatkozó ismeretek gazdagítása érdekében, hogy a pályakép témakörét új szempontokkal bővítsük. Nevezetesen a pályakép jogi szakterületen való alkalmazására elsőként vállalkoztunk a pályaválasztási indítékrendszer, a jogi szakirány pályáinak megítélése és a szakmai távlatokra vonatkozó egyéni elképzelések integrálásával.

Vizsgálati eredményeink abban összegezhetők, hogy a jogi tanulmányok során fokozatosan (de korántsem egyenletesen) differenciálódik a hallgatók pályaképe, amely elsősorban a korábbi sztereotípiák lebontásában nyilvánul meg. Továbbá az is egyértelműen bebizonyosodott, hogy az egyetemi hallgatóság többsége néhány félév elteltével egyre tisztábban látja a jogász szakma tényleges helyzetét, s ezzel összefüggésben társaink törekednek mind pontosabban megfogalmazni a sikeres szakmai előrehaladásukhoz szükséges feladataikat. Ugyanakkor az egyes csoportok (évfolyamok, szakosodási irányok, különböző szakterületekre irányulók) vizsgálati adataink alapján már sokkal nagyobb eltéréseket jeleznek. Ezek az eltérések megfigyelhetők olyan aktuális „problémák” tekintetében is, mint a külföldi elhelyezkedés, vagy a szakmai megtérülés kérdéskörében. A külföldi elhelyezkedést elsősorban a fiatalabb generáció (1-3. évfolyam) preferálta. A szakmai megtérüléshez szükséges időre vonatkozóan pedig tendenciaként megfigyeltük, hogy a tanulmányok vége felé egyre későbbi időpontot jelöltek meg a hallgatók.

Kutatási eredményeink közvetlenül és közvetve egyaránt hasznosíthatók a mindennapi gyakorlatban. A felmérésben részt vett hallgatók ugyanis mielőbb szeretnének visszajelzést kapni pályafejlődési pozíciójukról, elsősorban pályaképük aktuális fejlettségi szintjéről. Ehhez nyújt segítséget többek között a témakörben rendezett hallgatói fórum is az egyéni konzultációk sikeres előkészítése érdekében. Távlatában pedig a joghallgatók képzési programjának árnyalásához szintén folyamatosan felhasználhatók az e téren végzett vizsgálatok tapasztalatai.

A választott témánk kutatásának továbbfejlesztéséhez számos lehetőség kínálkozik úgy elméleti síkon, mint empirikus felmérések alapján. Megítélésünk szerint a pályafejlődés egyetemi időszakának átfogó feltárásához és elemzéséhez a transzverzális és longitudinális vizsgálatok együttes alkalmazása tűnik igazán eredményesnek. Ez a munka ismét lendületet kaphat, továbbá újabb szempontokkal is gazdagodhat, amennyiben a joghallgatók pályaképének további kutatását szorgalmazzuk.

Táblázatok

1. sz. táblázat: Az elsőéves joghallgatók véleménye az elhelyezkedést meghatározó körülményekről (N= 178)

	Első helyen jelölték	Második helyen jelölték	Harmadik helyen jelölték	Negyedik helyen jelölték
a) Jó szakmai felkészültség	63	49	40	11
b) Egy adott területre való specializálódás	38	53	58	11
c) Összeköttetés	68	46	44	7
d) Véletlen körülmények kedvező egybeesése	5	10	15	128

2. sz. táblázat: A másodéves joghallgatók véleménye az elhelyezkedést meghatározó körülményekről (N= 88)

	Első helyen jelölték	Második helyen jelölték	Harmadik helyen jelölték	Negyedik helyen jelölték
a) Jó szakmai felkészültség	29	30	21	5
b) Egy adott területre való specializálódás	15	17	39	14
c) Összeköttetés	40	27	15	3
d) Véletlen körülmények kedvező egybeesése	1	10	10	62

3. sz. táblázat: A harmadéves joghallgatók véleménye az elhelyezkedést meghatározó körülményekről (N= 94)

	Első helyen jelölték	Második helyen jelölték	Harmadik helyen jelölték	Negyedik helyen jelölték
a) Jó szakmai felkészültség	28	29	29	4
b) Egy adott területre való specializálódás	21	26	33	4
c) Összeköttetés	44	25	16	4
d) Véletlen körülmények kedvező egybeesése	0	9	11	68

4. sz. táblázat: A negyedéves joghallgatók véleménye az elhelyezkedést meghatározó körülményekről (N= 98)

	Első helyen jelölték	Második helyen jelölték	Harmadik helyen jelölték	Negyedik helyen jelölték
a) Jó szakmai felkészültség	37	32	22	4
b) Egy adott területre való specializálódás	10	21	51	12
c) Összeköttetés	45	34	13	1
d) Véletlen körülmények kedvező egybeesése	2	7	7	75

5. sz. táblázat: Az ötödéves joghallgatók véleménye az elhelyezkedést meghatározó körülményekről (N= 58)

	Első helyen jelölték	Második helyen jelölték	Harmadik helyen jelölték	Negyedik helyen jelölték
a) Jó szakmai felkészültség	16	15	17	8
b) Egy adott területre való specializálódás	10	13	24	8
c) Összeköttetés	32	16	10	2
d) Véletlen körülmények kedvező egybeesése	0	11	4	39

6. sz. táblázat: Az elsőéves joghallgatók véleménye a megfelelő szakmai működést elősegítő tényezőkről (N= 178)

	Első helyen jelölték	Második helyen jelölték	Harmadik helyen jelölték	Negyedik helyen jelölték	Ötödik helyen jelölték
a) Kiváló szaktudás	106	34	11	8	5
b) Specializálódás	26	48	43	24	18
c) Jó és határozott fellépés	32	58	48	19	2
d) Alapos emberismeret	6	14	30	70	36
e) kedvező megjelenés	2	4	23	34	92

7. sz. táblázat: A másodéves joghallgatók véleménye a megfelelő szakmai működést elősegítő tényezőkről (N= 88)

	Első helyen jelölték	Második helyen jelölték	Harmadik helyen jelölték	Negyedik helyen jelölték	Ötödik helyen jelölték
a) Kiváló szaktudás	49	18	10	8	1
b)Specializálódás	8	23	18	21	16
c) Jó és határozott fellépés	21	32	20	12	1
d) Alapos emberismeret	4	8	30	24	20
e) Kedvező megjelenés	4	5	8	2	48

8. sz. táblázat: A harmadéves joghallgatók véleménye a megfelelő szakmai működést elősegítő tényezőkről (N= 94)

	Első helyen jelölték	Második helyen jelölték	Harmadik helyen jelölték	Negyedik helyen jelölték	Ötödik helyen jelölték
a) Kiváló szaktudás	49	21	11	8	1
b)Specializálódás	14	25	35	6	10
c) Jó és határozott fellépés	21	33	25	6	4
d) Alapos emberismeret	4	5	7	39	32
e) Kedvező megjelenés	3	5	11	29	39

9. sz. táblázat: A negyedéves joghallgatók véleménye a megfelelő szakmai működést elősegítő tényezőkről (N= 98)

	Első helyen jelölték	Második helyen jelölték	Harmadik helyen jelölték	Negyedik helyen jelölték	Ötödik helyen jelölték
a) Kiváló szaktudás	61	23	7	6	0
b)Specializálódás	12	33	27	14	10
c) Jó és határozott fellépés	21	31	38	5	0
d) Alapos emberismeret	1	6	10	32	47
e) kedvező megjelenés	2	2	15	38	38

10. sz. táblázat: Az ötödéves joghallgatók véleménye a megfelelő szakmai működést elősegítő tényezőkről (N= 58)

	Első helyen jelölték	Második helyen jelölték	Harmadik helyen jelölték	Negyedik helyen jelölték	Ötödik helyen jelölték
a) Kiváló szaktudás	23	19	10	5	0
b)Specializálódás	15	17	15	5	6
c) Jó és határozott fellépés	20	12	17	7	1
d) Alapos emberismeret	1	4	10	18	23
e) Kedvező megjelenés	1	4	4	20	26

Melléklet

Kedves Hallgatótársunk!

A tanév kezdetén diákköri feladatként szeretnénk felmérni a joghallgatók pályafejlődésének főbb sajátosságait. A vizsgálati eredmények feldolgozása után tapasztalatainkat fórum keretében kívánjuk ismertetni az érdeklődőkkel.

A mellékelt kérdőív pontos kitöltésével hozzájárulhatsz vállalkozásunk teljesítéséhez. Közreműködésedet megköszönjük!

Pszichológiai

Diákkör

Mikes Lili titkár

1. **Nemed?** (Aláhúzással válaszolj!) Nő Férfi
2. **Melyik évben születted?** **Mikor érettségizted?**
3. **Mikor merült fel először, hogy jogász szeretnél lenni?** (Aláhúzással válaszolj!)
 - a. óvodában
 - b. általános iskolában
 - c. középiskolában
 - d. utolsó pillanatban.
4. **Hány évesen kezdted meg a jogi tanulmányaidat?**
5. **Saját elhatározásodat mi befolyásolta még a döntésedben?** (Több lehetőség is aláhúzható, de több jelölés esetén számokkal rangsorold azokat!)
 - a. családom indíttatása
 - b. tanárain tanácsa
 - c. barátaim javaslata
 - d. egyéb
 - e. semmi sem befolyásolt, kizárólag magam döntöttem

6. **Miért a Szegedi Tudományegyetemet választottad?** (Több lehetőség is aláhúzható, de több jelölés esetén számokkal rangsorold azokat!)
- itt, vagy a közelben lakom
 - rokonaim/ ismerőseim/ barátaim is ide jártak
 - mert a nemzetközi rangsorok alapján és a köztudat szerint is a képzés itt a legmagasabb szintű
 - az elmondások alapján a szegedi oktatók segítőkészsége megnyerő
 - a szegedi jogi diplomával nagyobb esélyt látok az elhelyezkedésre
 - egyéb
 - máshová szerettem volna menni, de ide vettek fel
7. **Hányadik évfolyamos vagy?** (Aláhúzással válaszolj!)
- elsőéves
 - másodéves
 - harmadéves
 - negyedéves
 - ötödéves
 - öt évnél régebb óta járok ide
8. **Az egyetem elvégzése után milyen jogi pályán szeretnél elhelyezkedni?** (Csak egyetlen pályát jelölj meg aláhúzással! A megjelölt pálya mellett add meg százalékban a megvalósulás esélyét, továbbá azt is, hogy szerinted hány év szükséges az elképzelésed valóra váltásához!)
- bíró
 - ügyész
 - ügyvéd
 - közjegyző
 - jogtanácsos
 - nemzetközi jogász
 - közigazgatási jogász
 - munkajogász
 - alkotmányjogász
 - jogot oktató-kutató
 - egyéb jogi alkalmazott terület, és pedig:
 - nem jogi pályán kívánok elhelyezkedni
9. **Mit gondolsz arról, hogy a diploma átvétele után mennyi idő elteltével fogsz megfelelő munkát találni?**
10. **Véleményed szerint hány év után térül meg számodra a jogi tanulmányokba fektetett ráfordításod?**

11. Elsősorban milyen munkát vállalnál el a jogi végzettséged megszerzése után?

(Csak a számodra leginkább elfogadható egyetlen választ húzd alá!)

- a. itthon szakjogi feladatot
- b. itthon bármilyen jogi feladatot
- c. akár külföldön is joghoz kapcsolódó feladatot
- d. itthon bármilyen feladatot
- e. elsősorban külföldön bármilyen feladatot
- f. egyéb

12. A végzett joghallgatók elhelyezkedésében milyen szerepet játszanak az alábbi tényezők? (Rangsorold a felsoroltakat)

- a. a jó szakmai felkészültség
- b. egy adott területre való specializálódás
- c. az összeköttetés
- d. a véletlen körülmények kedvező egybeesése
- e. egyéb

13. Milyen mértékben biztosítják a jogászok eredményes szakmai működését a következő összetevők? (Rangsorold a felsoroltakat!)

- a. kiváló szaktudás
- b. egy adott területre való specializálódás
- c. jó és határozott fellépés
- d. alapos emberismeret
- e. kedvező megjelenés
- f. egyéb

14. Mi segíti legjobban a jogászok sikeres szakmai előmenetelét? (Csak a számodra leginkább elfogadható egyetlen választ húzd alá!)

- a. az új szaktudományos eredmények folyamatos követése
- b. a jogszabályok naprakész ismerete
- c. jobb emberismeret érdekében a pszichológiai felkészültség bővítése
- d. csatlakozás jól felkészült szakemberekhez
- e. a „kiskapuk keresése” bármi áron
- f. egyéb

15. Megfelelő elhelyezkedésed és eredményes szakmai működésed érdekében milyen további feladatok elvégzését vállalod? (Több lehetőség is aláhúzható, de több jelölés esetén számokkal rangsorold azokat!)

- a. a jogi szakvizsga mielőbbi letételét
- b. a joghoz kapcsolódó további tanulmányok folytatását

- c. jogi tudományos fokozat szerzését
- d. nyelvismeret fejlesztését vizsgálva igazoltan
- e. nem jogi (pl. gazdasági, informatikai, pszichológiai stb.) tanulmányok végzését
- f. egyéb

16. Szerinted a jogi pályák közül napjainkban melyik a legnépszerűbb a frissen végzettek körében?

.....

17. Véleményed szerint a mai világban anyagilag melyik a legvonzóbb jogi pálya?

.....

Irodalom

- Crites, J. G. 1969. *Vocational psychogy*. New York: McGraw-Hill.
- Csirszka, J. 1966. *Pályalélektan*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Csirszka, J. 1985. *A személyiség munkatevékenységének pszichológiája*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Helembai, K. 1989. *A szociális pályára készülő középiskolai tanulók identifikációs folyamatának elemzése*. Kandidátusi értekezés. Szeged.
- Herr, E. L.- Cramer, S. H. 1992. *Career Guidance and Counseling Through the Life Span*. Sistematic Approaches. Harper Collins.
- Ritoók, M. 1986. *Személyiségfejlesztés és pályaválasztás*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Ritoók, M. 2008. *Pályafejlődés – Pályafejlődési tanácsadás*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- Rókusfalvy, P. 1969. *Pályaválasztás, pályaválasztási érettség*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Savickas, M. L. 2003. *Life portraits from Donald Super's Career Pattern Study*. In: Quality Development in Vocational Counselling and Training. IAEVG International Conference 2003: Final Report 3-6 IX 2003, Bern.
- Super, D. E. 1957. *The psychology of careers*. New York: Harper & Row.
- Super, D. E. 1980. *A life-span, life space approach to career development*. Journal of Vocational Behavior.
- Szilágyi, K. – Völgyesy, P. 1979. *A pályaválasztási döntés-előkészítés pszichológiai és pedagógiai lehetőségei*. Budapest: PFK.
- Völgyesy, P. 1976. *A pályaválasztási döntés előkészítése*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Zakar, A. 1988. *Pályaválasztási elméletek*. Budapest: Tankönyvkiadó.